

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Fen Bilimleri Enstitüsü

**MANİSA İLİ KÖPRÜBAŞI İLÇESİNDE
BİTKİSEL ÜRETİM YAPAN ÇİFTÇİLERİN
TARIMSAL ÖRGÜTLENME EĞİLİMLERİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Halil İbrahim ÖZCAN

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

İzmir
2022

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Fen Bilimleri Enstitüsü

**MANİSA İLİ KÖPRÜBAŞI İLÇESİNDE
BİTKİSEL ÜRETİM YAPAN ÇİFTÇİLERİN
TARIMSAL ÖRGÜTLENME EĞİLİMLERİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**

Halil İbrahim ÖZCAN

Danışman: Prof. Dr. Murat YERCAN

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Tarım İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı

İzmir
2022

EGE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

EÜ Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Manisa İli Köprübaşı İlçesinde Bitkisel Üretim Yapan Çiftçilerin Tarımsal Örgütlenme Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bu tezin kendi çalışmam olduğunu, sunduğum tüm sonuç, doküman, bilgi ve belgeleri bizzat ve bu tez çalışması kapsamında elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara atıf yaptığımı ve bunları kaynaklar listesinde usulüne uygun olarak verdiğimi, tez çalışması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını, bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya diğer bir üniversitede başka bir tez çalışması içinde sunmadığımı, bu tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda bilimsel etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

25 / 08 / 2022

Halil İbrahim ÖZCAN

ÖZET**MANİSA İLİ KÖPRÜBAŞI İLÇESİNDE
BİTKİSEL ÜRETİM YAPAN ÇİFTÇİLERİN TARIMSAL
ÖRGÜTLENME EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

ÖZCAN, Halil İbrahim

Yüksek Lisans Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat YERCAN

Ağustos 2022, 58 sayfa

Bu çalışmada Manisa ili Köprübaşı ilçesinde bitkisel üretim yapan çiftçilerin tarımsal örgütlenme eğilimleri araştırılmıştır. Ayrıca çiftçilerin, pazarlamada kullandıkları ve tercih edebilecekleri pazarlama kanalları, üretimde tercih ettikleri kriterler, kooperatif hizmet tercihleri, kooperatifçilik bilgi düzeyleri ve kooperatifleşme istekliliklerini tespit etmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın ana materyalini çiftçi sayısının fazla olduğu 3 farklı mahalledeki toplam 86 çiftçi ile yapılan anketlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Araştırmada, elde edilen verilerin analizinde basit tanımlayıcı istatistikler, normal dağılım gösteren değişkenler için parametrik testler, normal dağılım göstermeyen değişkenler için de parametrik olmayan testler uygulanmıştır. Çiftçilerin kooperatif işletmelerden yararlanma istekliliklerinin belirlenmesinde, çiftçilerin avantajlı gördükleri pazarlama kanallarının ve girdi satın alma yerlerinin belirlenmesinde bulanık eşli karşılaştırma (BEK) yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca, çiftçilerin kooperatife ortak olma isteği ile demografik ve diğer özellikleri arasındaki ilişkileri ölçmek amacıyla lojistik regresyon analizi uygulanmıştır.

Araştırmada çiftçilerin %90.70'inin yörede kurulacak bir tarım kooperatifine ortak olmak istediği tespit edilmiştir. Ek olarak lojistik regresyon modelinin sonuçları çiftçilerin yaşı ile ortak olma kararları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Çiftçilerin yaşı arttıkça kooperatife ortak olma istekliliği artmaktadır.

Anahtar Kelimeler. Tarımsal Örgütlenme, Kooperatif, Bulanık Eşli Karşılaştırma, Lojistik Regresyon, Manisa

ABSTRACT**A RESEARCH ON THE TENDENCY OF AGRICULTURAL
COOPERATION FOR FARMERS IN KÖPRÜBAŞI DISTRICT OF
MANISA PROVINCE**

ÖZCAN, Halil İbrahim

Master Thesis, Department of Agricultural Economics

Thesis Advisor: Prof. Dr. Murat YERCAN

August 2022, 58 pages

In this study, the agricultural organization tendencies of the farmers engaged in crop production in the Köprübaşı district of Manisa province were investigated. In addition, it is aimed to determine the marketing channels used and preferred by the producers in marketing, the criteria they consider in production, their cooperative service preferences, their information level about cooperatives and their willingness to become a cooperative partners.

The main material of the study is the data obtained through the surveys conducted with a total of 86 farmers in 3 different neighborhoods where the number of farmers is high. The data was analyzed by using, simple descriptive statistics, parametric tests for normally distributed variables, and non-parametric tests for non-normally distributed variables. The fuzzy paired comparison method was used to determine the willingness of the farmers to benefit from cooperative enterprises, and to determine the marketing channels and input purchasing places that the producers consider advantageous. In addition, logistic regression analysis was applied to measure the relationships between the desire of the producers to be a member of the cooperative and their demographic and other characteristics.

The study concluded that 90.70% of the farmers are willing to be a partner in an agricultural cooperative to be established in the region. In addition, the results of the regression analysis revealed a positive relationship between the age of the farmers and their decision to become a partner. As the age of the farmers increases, their willingness to become a member of cooperatives also increases.

Keywords: Agricultural Organization, Cooperative, Fuzzy Pair Comparison, Logistic Regression, Manisa.

ÖNSÖZ

Manisa ili Köprübaşı ilçesi Ege Bölgesi sınırları içerisinde yer almasına rağmen ekonomik açıdan gelişme sağlayamamıştır. Ekonomik gelişmenin sınırlı kalışı ve geçim kaynaklarının yetersizliği ilçe halkını göç etmeye itmiştir. Temel geçim kaynağı durumunda olan tarımsal faaliyetler yöre halkının refah düzeyini yükseltememiştir. Ancak ürün çeşitliliği düşünüldüğünde yörenin ciddi bir tarımsal potansiyele sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Doğru stratejik adımlar atılması neticesinde ilçenin kalkınmasına katkı sağlanacaktır. Tarımsal potansiyeli yüksek olan Köprübaşı ilçesinde yapılan bu araştırma ile kooperatifçilik farkındalık düzeyi tespit edilmeye çalışılmış ve tarımsal örgütlenmedeki eksiklere çözüm önerileri sunulmuştur.

Lisans öğrenimimde değerli hocam Prof. Dr. Murat YERCAN'dan almış olduğum tarımsal kooperatifçilik ile ilgili derslerde başarılı kooperatif örneklerinin tarım sektörüne yapabileceği katkıları değerlendirme fırsatı buldum. Teknik geziler sayesinde başarılı kooperatif örneklerini gözlemlemek konuya olan ilgimi daha da arttırdı. Ömrünü kooperatifçiliğe adanmış değerli hocamız Prof. Dr. Ayhan ÇIKIN'ın "Türkiye tarımsız, tarım kooperatifsiz kalkınamaz." sözü de yüksek lisans sürecinde tarımsal kooperatifçilik konusunda çalışmalarımı yürütmemde yol gösterici olmuştur. Yüksek lisans sürecinde kooperatiflere düzenlenen teknik geziler ve katılmış olduğum kooperatifçilik konulu çalıştaylar çalışmalarında bilgilendirici ve motive edici olmuştur.

Bu tez çalışmasının yeni çalışmaları teşvik ve uygulamaya konulacak girişimlere rehberlik edebileceğini düşünmekteyim. Ayrıca çalışma yörede tarımsal kooperatifçilik alanında yapılan ilk araştırma olması ve yörenin mevcut durumunun ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma tüm süreci itibariyle bilgi birikimimi arttırarak kariyerime de büyük katkılar sağlamıştır.

İZMİR

25.08.2022

Halil İbrahim ÖZCAN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xvi
RESİMLER DİZİNİ	xix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xx
1.GİRİŞ.....	1
1.1 Konunun Önemi.....	1
1.2 Araştırmanın Önemi	2
1.3 Araştırmanın Amacı.....	4
1.4 Araştırmanın Kapsamı	4
2.MATERYAL VE YÖNTEM.....	5
2.1. Materyal.....	5
2.2.1 Verilerin toplanması sırasında izlenecek yöntem	5

İÇİNDEKİLER (devam)

	<u>Sayfa</u>
2.2.2 Veri analizi sırasında uygulanacak yöntem	6
3.KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	11
4.ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	17
5.ARAŞTIRMA BULGULARI	22
5.1 Çiftçi ve İşletmelerle İlgili Genel Bilgiler	22
5.2 Pazarlama İle İlgili Bilgiler	25
5.3 Çiftçilerin Girişim, Kriter ve Hizmet Tercihleri	27
5.4 Çiftçilerin Kooperatifleşme Eğilimleri ve İstekliliği	31
6.SONUÇ VE ÖNERİLER	44
KAYNAKLAR DİZİNİ	52
TEŞEKKÜR	57
ÖZGEÇMİŞ	58

ŞEKİLLER DİZİNİŞekilSayfa

- 2.1. A ve B arasında karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılan bulanık eşleme yaklaşımı 8

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
2.1. Manisa İli Köprübaşı İlçesinde anket yapılan çiftçilerin mahallelere göre dağılımı.	6
4.1. Manisa ili ve ilçelerinin nüfus bilgileri.	19
5.1. Ankete katılan çiftçilerin yaş gruplarına göre dağılımı.	22
5.2. Ankete katılan çiftçilerin eğitim durumu.	22
5.3. Ankete katılan çiftçiler ile ilgili genel bilgiler.	23
5.4. Çiftçilerin demografik özelliklerinin gruplar arası karşılaştırılması.	24
5.5. Ankete katılan çiftçilerin arazi varlık durumu.	25
5.6. Ankete katılan çiftçilerin ürünlere göre üretim alanı ortalama büyüklükleri	25
5.7. Çiftçilerin tercih ettikleri-kullandıkları satış kanalları.	26
5.8. Ankete katılan çiftçilerin satış kanalını belirlemedeki etkenler.	26
5.9. Çiftçilerin yüksek kar elde etmek için tercih ettikleri girişimler.	27
5.10. Çiftçilerin girişimleri alım satımda düşük riskli bulma durumları.	28
5.11. Çiftçilerin girişimleri ürün satışında avantajlı görme durumları.	29
5.12. Çiftçilerin daha iyi çiftçilik yapmak için tercih ettiği kriterler.	29
5.13. Kooperatif hizmetlerinin tercih edilme durumu.	30

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
5.14. Çiftçilerin yörede kurulacak bir tarım kooperatifine ortak olma istekliliği.	31
5.15. Kooperatif faaliyetlerinin önem derecelerine göre sıralanması.	31
5.16. Çiftçilerin işbirliği amaçlı bir çalışmaya katılma durumu.	32
5.17. Kooperatifçilik kavramını bilme durumu.	32
5.18. Kooperatif tanımını bilen çiftçilere göre kooperatif tanımı.	32
5.19. Ankete katılan çiftçilere göre kooperatiflerin avantajları.	33
5.20. Ankete katılan çiftçilerin iyi bir kooperatiften beklentileri.	33
5.21. Ankete katılan çiftçilerin kooperatife ortak olma durumu.	34
5.22. Çiftçilerin ortağı oldukları kooperatiflere göre dağılımı.	34
5.23. Kooperatif ortağı olan çiftçilerin ortak olma nedenleri.	35
5.24. Çiftçilerin kooperatif yönetiminde yer alma durumu ve istekliliği.	35
5.25. Kooperatif ortağı olan çiftçilerin ana sözleşmeyi okuma durumu ve okumama gerekçesi.	36
5.26. Çiftçilere göre kooperatifin yönetim kurulu-ortak ilişkileri.	36
5.27. Çiftçilerin yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma durumu.	37

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
5.28. Çiftçilere göre ortağı oldukları kooperatifin başarı durumu.	37
5.29. Ortak olunan kooperatifin çiftçilerin beklentilerini karşılama durumu.	37
5.30. Çiftçilere göre ortak olduğu kooperatifin ana sorunları.	38
5.31. Kooperatif ortağı olmayan çiftçilerin ortak olmama nedenleri.	38
5.32. Ankete katılan çiftçilerin kooperatif içerisinde yer alma istekliliği ve gerekçeleri.	39
5.33. Kooperatifin etkili olması beklenen hizmetlerin önem derecesi.	40
5.34. Ankete katılan çiftçilere göre kooperatifçiliğin ana sorunları.	40
5.35. Ankete katılan çiftçilere göre en önemli ve en önemsiz kooperatif faaliyetleri.	41
5.36. Kooperatife ortak olma kararlarını etkileyen faktörler.	43

RESİMLER DİZİNİ

<u>Resim</u>	<u>Sayfa</u>
4.1 Manisa Haritası	17
4.2 Köprübaşı Haritası	19

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Kısaltmalar</u>	<u>Açıklama</u>
BEK	Bulanık Eşli Karşılaştırma
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
Daa	Dekar
Ha	Hektar
MCA	Multiple Correspondence Analysis
M	Metre
Mm	Milimetre
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOB	Tarım ve Orman Bakanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKPATENT	Türk Patent ve Marka Kurumu

1. GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi

Tarım, insanların en temel gereksinimlerini karşılayan bir sektör olması nedeniyle her dönemde ülke ekonomileri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kendine yetebilen ekonomilerde en temel iktisadi faaliyetlerin başında tarım gelmektedir. Gıdanın yönetilebilirliği konusunda tarım sektörü, toplumu pek çok yönden etkilemektedir. Bu sebeple stratejik nitelikli tarım sektörü, ülkelerin kendi iktisadi yapısına özgü tarım politikalarıyla desteklenerek korunmaktadır (Şafak, 2019).

Günümüzde, gelişmiş ülkelerin eriştikleri sosyal ve ekonomik refahın temelinde gelişmiş tarım sektörü vardır. Tarım, ülkeleri zenginleştiren bir sektör olmasının yanı sıra ülkelerin sanayileşmesine de büyük katkı sağlamaktadır. Tarım sektörünün bu katkısında çiftçi örgütleri en büyük paya sahiptir. Üretim aşamasından pazarlama aşamasına kadar örgütlü bir şekilde hareket eden çiftçiler, hem kendileri hem de ülkeleri için fayda sağlamakla birlikte tarım-sanayi entegrasyonunu başarılı bir şekilde inşa etmişlerdir. Çiftçi örgütlerinin pazarlamadaki rollerinin etkisiyle çiftçiler pazardan hem daha fazla pay almışlar hem de ürettikleri ürünlerden daha fazla gelir elde etmişlerdir (Koroğlu, 2003).

Kırsal alan ve kırsal nüfus, gelişmekte olan ülkelerdeki gibi Türkiye’de de ülkenin kalkınmasında etkili olan önemli etkenlerdendir. Kırsal alanda yaşayan nüfusun büyük bir kısmının ekonomik faaliyeti tarımsal üretimdir. Tarımsal üretimin kendine has yapısı ve tarımsal işletmelerin çoğunlukla küçük ölçekte olmasından kaynaklı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlardan dolayı tarım sektöründe üretim miktarında ve gelirden istenilen düzeyde artış elde edilememiştir. Tarım sektöründe üretim, gelir ve refah seviyesindeki artışın sağlanabilmesi ve sürdürülebilirliği açısından çiftçilerin etkin bir şekilde örgütlenmesi oldukça önemlidir (Terin ve Çelik Ateş, 2010).

Tarımsal örgütlenmedeki temel amaç, tarımsal üretimde verimliliği arttırmak, ürünün üretim başlangıcından nihai tüketiciye ulaşana dek ürünlerin değerlendirilmesini sağlamak, çiftçinin gelir düzeyi ve ürünün pazardaki konumunu yükseltmektir (İnan ve ark., 2000). Bu amaca ulaşabilen tarımsal örgütler kırsal toplumun refah seviyesini iyileştirmekte, kaynakları sınırlı olan çiftçilerin gelirini yükseltmekte ve bu sayede tarımsal gelişmeyi desteklemektedir (İnan vd., 2005).

Kooperatifleşme, çiftçinin bireysel olarak çözümleyemediği toplumsal ve ekonomik sorunlara ortaklaşa çözüm üretmeyi amaçlamaktadır. Ortaklarına ucuz girdi temini ve ürün pazarlaması kooperatiflerin başlıca amaçları arasında yer almaktadır. Ayrıca kooperatifler yöresel ve bölgesel kalkınmada önemli etkilere sahiptir (Çıkın ve Yercan, 1995).

Çiftçilerin ürünlerini değer fiyatı üzerinden pazarlayabilmesi ve piyasada rekabet edebilmesini kooperatifler sağlamaktadır. Bu rekabet güçleri sayesinde ekonomik ve sosyal açıdan yaşam standartlarını ortaklaşa yükseltmiş olmaktadır (Koçtürk vd., 2015). Türkiye'de planlı kalkınma döneminden bugüne kadar özellikle tarım sektöründe kooperatifçiliğin geliştirilmesi ilke olarak benimsenmiş ve önemli bir politika aracı olarak görülmüştür. Buna rağmen, kooperatif kültürü ve bilinci ile güçlü bir kooperatifçilik yapılanması henüz oluşturulamamıştır (Koç ve Uzmay, 2018).

1.2 Araştırmanın Önemi

Manisa ili Köprübaşı ilçesi, Ege Bölgesi'nde yer alıp Akdeniz iklimi ve karasal iklim özelliklerine sahiptir. İklim değerlerine uygun olarak yoğun üretilen en önemli tarımsal ürünlerin başında çilek, turşuluk hıyar ve susam gelmektedir. Bu ürünler Köprübaşı ilçesinin ve çevre köylerinin başlıca geçim kaynağı durumundadır. Son üretim verileri dikkate alındığında, 2019 TÜİK verilerine göre, Manisa'da üretilen 14 286 ton çileğin, %70'i (9 951 ton), üretilen 3 413 ton susamın %24'ü (798 ton), üretilen 28 381 ton turşuluk hıyarın ise %10'u (2 800 ton) Köprübaşı ilçesinde üretilmektedir (TÜİK, 2020). Ayrıca 2017 yılında Köprübaşı Kaymakamlığı, Köprübaşı Belediyesi ve Köprübaşı Ziraat Odası girişimleriyle

Türk Patent ve Marka Kurumu'na tescil başvurusu yapılmıştır ve 2021 yılında "Köprübaşı Çileği" adıyla Coğrafi İşaret alınmıştır (TÜRKPATENT, 2021).

Manisa ili Köprübaşı ilçesinde, halkın büyük bir kısmı ekonomik nedenlerden dolayı il merkezine göç etmiştir. İlçede en önemli geçim kaynağı tarım sektörüdür. Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğünden elde edilen verilere göre Manisa ili Köprübaşı ilçesinde 2019 yılı toplam bitkisel üretim yapan çiftçi sayısı 2 182'dir. Bunun yanında, Köprübaşı Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğü'nden elde edilen verilere göre ilçedeki kooperatifler incelendiğinde 2019 yılı itibariyle ilçede 6 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 1 adet Tarım Kredi Kooperatifi, 1 adet ise Su Ürünleri Kooperatifi bulunmaktadır. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinden yalnızca 3 tanesinin aktif olarak faaliyette buldukları, diğer kooperatiflerin ise faal olmadığı tespit edilmiştir. Faal olan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ürün fiyatı belirleme, üretim-pazarlama ve süt toplama faaliyetlerini yürütmektedirler. İlçedeki Su Ürünleri Kooperatifi ise faaliyetlerine aktif olarak devam etmektedir (Anonim, 2020). Bunun yanı sıra 2022 yılı Ocak ayında Köprübaşı kaymakamı öncülüğünde ilçeye özgü ürünlerin markalaşmasını sağlamak ve kadınlara istihdam olanağı yaratmak amacıyla "Köprübaşı Hanımeli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi" kurulmuştur (Anonim, 2022). Bu durum Manisa ili Köprübaşı ilçesindeki bitkisel üretim yapan çiftçilerin başarılı kooperatif işletmelerinden yoksun olmaları nedeniyle üretim tekniği, pazarlama, girdi tedariki gibi temel faaliyetlerde tüccarlar ve komisyoncularla çalışmak zorunda kaldıkları düşünülmektedir. Bunun yanında bitkisel üretim ile ilgili pazarlama ve depolama faaliyetlerinin sadece özel sektör işletmeleri tarafından yürütülmesi çiftçi açısından bir sorun teşkil etmektedir. Yaşanan bu sıkıntılı durumlara rağmen kooperatifçilik farkındalığının tam olarak oluşmaması Türkiye'nin genel sorunu olmasının yanında Manisa ili Köprübaşı ilçesi için de geçerlidir. Manisa ili Köprübaşı ilçesinde yapılan bu araştırma kooperatifçilik farkındalık düzeyinin tespit edilmesi ve tarımsal örgütlenmedeki eksiklere çözüm önerileri sunulması açısından önemli görülmektedir.

1.3 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın ana amacı araştırma bölgesinde çiftçilerin kooperatifleşme eğilimlerini incelemek ve tarımsal faaliyetlerde hangi tür kooperatif işletmeciliğinden yararlanma istekliliklerini ortaya koymaktır.

Çalışmanın yan amaçları ise;

- Çiftçilerin sosyo-ekonomik özelliklerinin belirlenmesi,
- Bölgedeki mevcut üretim potansiyeline uygun örgütlenme modellerinin belirlenmesi,
- Kooperatif yapısı ile tarımsal ürünlere nasıl katma değer sağlanabileceğinin belirlenmesidir.

1.4 Araştırmanın Kapsamı

Manisa ili Köprübaşı ilçesinde bitkisel üretim yapan çiftçilerin tarımsal örgütlenme eğilimleri üzerine yapılan bu araştırma Manisa ili Köprübaşı ilçesindeki “çilek – susam – hıyar (turşuluk)” üretimi yapan çiftçileri kapsamaktadır.

Araştırma altı ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde konunun önemi, araştırmanın önemi, amacı ve kapsamı açıklanmıştır. İkinci bölümde materyal ve yöntemlerden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde konu ile ilgili literatürde yer alan çalışmalara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde araştırma alanı tanıtılmış ve araştırma alanı ile ilgili genel bilgiler aktarılmıştır. Beşinci bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Son bölümde ise araştırmanın sonucu ve önerileri yer almaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini, Manisa ili Köprübaşı ilçesindeki 86 çiftçi ile amaca uygun olarak hazırlanmış anket formu kullanılıp çiftçiler ile yüz yüze görüşme yapılarak elde edilen veriler oluşturmaktadır.

Araştırmada yararlanılacak ikincil veriler ise, Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), konu ile ilgili araştırma ve makalelerden elde edilmiştir.

2.2.1 Verilerin toplanması sırasında izlenecek yöntem

Manisa ili Köprübaşı ilçesinde 2019 yılında Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) kayıtlı bitkisel üretim yapan 2 182 çiftçi bulunmaktadır. Ancak zaman kısıtı ve maddi kısıtlardan dolayı en çok çiftçinin bulunduğu merkez mahalleler, Borlu Mahallesi ve Alanyolu Mahallesi'ndeki 796 kişi ana kitle olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında görüşülecek çiftçiler belirlenirken, bölgedeki bitkisel üretim miktarları dikkate alınmıştır. Bitkisel üretim kapsamında sebze, meyve ve yağ bitkisi grubunda Manisa ili Köprübaşı ilçesinde üretim payı en yüksek olan ürünler belirlenmiştir. TÜİK verilerine göre Manisa ili Köprübaşı ilçesinde meyve üretiminde ilk sırada çilek, sebze üretiminde hıyar (turşuluk), yağ bitkisi grubunda ise susam gelmektedir. Bu ürünler dikkate alınarak çalışma kapsamında görüşülecek çiftçiler seçilmiştir. Oransal örnek hacmi yöntemi ile %95 güven aralığı ve %10 hata payı kullanılarak belirlenen Manisa ili Köprübaşı ilçesindeki merkez mahalleler, Borlu ve Alanyolu Mahallesi gayeli olarak seçilmiştir. Buna göre, merkez mahallelerden 49, Borlu'dan 25, Alanyolu'ndan 12 kişi olmak üzere toplam 86 çiftçi ile görüşülmüştür (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1. Manisa İli Köprübaşı İlçesinde anket yapılan çiftçilerin mahallelere göre dağılımı.

Mahalleler	Sayı	Yüzde(%)
Merkez Mahalleler	49	57
Borlu	25	29
Alanyolu	12	14
Toplam	86	100

Örnek hacminin belirlenmesinde kullanılan oransal örnek hacmi formülü;

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{px}^2 + p(1-p)} \quad (\text{Newbold, 1995}).$$

Formülde;

n = Örnek hacmi

N = Toplam çiftçi sayısı

p = Örneğe girecek çiftçilerin oranı (p=0.5)

σ_{px}^2 = Oranın varyansıdır.

2.2.2 Veri analizi sırasında uygulanacak yöntem

Araştırma amaçlarına ulaşmak için basit tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra, normal dağılım gösteren değişkenlere parametrik testler (t-testi, varyans analizi), normal dağılım göstermeyen değişkenler için de parametrik olmayan testler (Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis testi vb.) uygulanmıştır. Çalışmada, çiftçilerinin tutum ve davranışlarının ölçülmesinde beşli likert ölçeği kullanılmıştır (Malhotra, 2010).

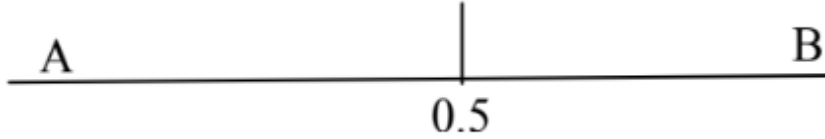
Araştırmada, çiftçilerin kooperatif işletmelerden yararlanma istekliliklerinin belirlenmesinde, çiftçilerin avantajlı gördükleri pazarlama kanallarının ve girdi

satın alma yerlerinin belirlenmesinde bulanık eşli karşılaştırma (BEK) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem sonucunda elde edilen verilerin yorumlanmasında Friedman ve Kendall's W testlerinden yararlanılmıştır.

Bir blokta yer alan amaçların eşit öneme sahip olup olmadıkları Friedman testi kullanılarak belirlenmiştir. Friedman testinin uygulandığı durumlarda ve genellikle Kendall's uyum katsayısı yerine Kendall's W istatistiği kullanılmaktadır. Blok içerisinde sıralamadaki uyumu ölçmek amacıyla kullanılan Kendall's W testinde 0.1 (çok zayıf), 0.3 (zayıf), 0.5 (orta düzeyde), 0.7 (güçlü), 0.9 (kesinlikle güçlü) değerlerine bakılarak uyumun zayıflık ve güçlülük derecesi belirlenmektedir (Günden ve Miran, 2007).

Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi, basit eşli karşılaştırma yöntemiyle benzerlik göstermektedir. Her ikisinde de çiftçiler iki amacı karşılandırmaktadır. Diğer yandan bu yöntem ile bir amacın diğerine göre tercih derecesi ortaya konulmakta ve ayrıca tüketicilerin iki amaç arasında kayıtsız kalmaları sağlanmaktadır. Bu yöntemde ayrıca sayısal büyüklük tahmin yönteminden farklı olarak, her amacın sayısal değeri karşılaştırılan amaçlar kümesine dayalıdır. Kısmi üyelik, bulanık küme teorisinin merkezi bir kavramıdır. Klasik üyelik teorisinde bir küme, evrensel kümenin her bir elemanı söz konusu kümenin elemanı olması (1) veya olmaması (0) durumu ortaya konulduğunda iyi tanımlanmış olarak kabul edilmektedir. Kısmi üyelikte ise, bulanık küme $[0,1]$ kapalı aralığında yer almaktadır. Bu yüzden kümenin bir elemanına 0 ve 1 arasında bir değer verilmektedir. Bulanık küme teorisi belirsiz tercihlere dayanmaktadır. Bulanık kümeler, kesin olmayan sınırlara sahip bir sınıflandırmadır (Tanaka, 1997; Günden ve Miran'dan, 2007).

Yöntemde ilk aşama, veri toplamaktır. Veri toplama aşamasında aşağıdaki diyagram kullanılmaktadır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. A ve B arasında karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılan bulanık eşleme yaklaşımı.

A ve B amaçları, çizginin zıt taraftaki uçlarına yerleştirilmektedir. Her bir çiftçiden tercihini belirtmek üzere çizginin üzerine X işareti koyması istenmektedir. Girişim, kriter ve hizmet tercihleri karşılaştırılırken; hangisi X işaretine daha yakın ise, onun diğerine tercih edildiği söylenebilir. B'ye göre A'nın tercih derecesi, R_{AB} , x işaretinden A'ya olan uzaklıkla ölçülür. A'dan B'ye toplam uzaklık 1'dir.

Eğer $R_{AB} < 0,5$ ise $B > A$

Eğer $R_{AB} = 0,5$ ise $A \approx B$

Eğer $R_{AB} > 0,5$ ise $A > B$

Kesin tercihler olması durumunda $R_{AB}=1$ veya $R_{AB}=0$ ' a eşittir. Amaçlara ait eşli karşılaştırmaların sayısı; yani K, aşağıdaki gibi belirlenmektedir.

$$K = n * (n - 1) / 2$$

Burada n, amaçların sayısını ifade etmektedir. Her bir eşli karşılaştırma için, R_{ij} ($i \neq j$) elde edilir. i ye göre j'nin tercih derecesinin ölçümü de: $R_{ji} = 1 - R_{ij}$ şeklinde olacaktır.

Bulanık tercih matrisi, bir sonraki adımı oluşturmaktadır. Toplanan veriler, yöntem doğrultusunda işlendikten sonra çiftçilerin bulanık tercih matrisi oluşturulabilir. Bunun için aşağıdaki ifadeden yararlanılır:

$$R_{ij} = \begin{cases} 0 & \text{eger } i = j \forall i, j = 1, \dots, n \\ r_{ij} & \text{eger } i \neq j \forall i, j = 1, \dots, n \end{cases}$$

Yöntem i_{xj} boyutlu bulanık tercih matrisi (R) ile açıklanabilir.

$$R = \begin{bmatrix} 0 & r_{12} & r_{13} & \dots & \dots & \dots & r_{1j} \\ r_{21} & 0 & r_{23} & \dots & \dots & \dots & r_{2j} \\ r_{31} & r_{32} & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & 0 & r_{i-1j} \\ r_{i1} & r_{i2} & \dots & \dots & \dots & r_{ij-1} & 0 \end{bmatrix}$$

Yöntemin üçüncü adımı, bulanık ağırlıkların ölçülmesidir. Çiftçinin tercih matrisine göre her amaca ait tercih ölçüsü (i) hesaplanabilir. Her amacın ayrı ayrı tercih yoğunluğunu ölçmede aşağıdaki formül kullanılmaktadır.

$$I_j = 1 - \left(\sum_{i=1}^n R_{ij}^2 / (n-1) \right)^{1/2}$$

Yöntemin son adımı ise amaçların sıralanmasıdır. I_j değerleri 0 ile 1 arasında değişmektedir. Değer 1'e ne kadar yakınsa, söz konusu amacın tercih yoğunluğu da o kadar büyüktür. I_j 'ler elde edildikten sonra amaçlar önem derecesine göre en önemliden en az önemliye doğru sıralanmaktadır (Günden ve Miran, 2007).

Yapılan araştırmada çiftçilerin kooperatif faaliyetlerine bakış açılarını belirlemek için Best-Worst yöntemi kullanılmıştır. Best Worst yöntemi ilk defa 1980'li yılında, Jordan Louviere, Hensher ve Woodworth tarafından geliştirilen bir ayırık seçim modelidir. İlk makale ve yayınlar 1990'ların başlarında ortaya çıkmıştır. Bu yöntemde çiftçilere, bir dizi kooperatif faaliyetleri söylenir ve onlardan en önemli ve en önemsiz (en iyi/en kötü, en çok/en az vb.) olanlarını seçmeleri istenmektedir (Hasdemir vd., 2015).

Ayrıca, çiftçilerin tercih seçenekleri ile demografik ve diğer özellikleri arasındaki ilişkileri ölçmek amacıyla lojistik regresyon analizi kullanılmıştır.

Lojistik regresyon analizi, istatistikte kullanılan bir model oluşturma tekniğidir. Bu model iki ya da daha fazla sınıfta ifade edilebilen kesikli verilerde yanıt değişkeni (Y) için kullanılmaktadır (Freese and Long, 2006). Modelin amacı, yanıt değişkeni iki değerli veya sınıflandırılmış olduğunda, yanıt değişken ile açıklayıcı değişken veya değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklayan bir model oluşturmaktır (Önder ve Cebeci, 2002).

3. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Çalışmanın bu bölümünde konu ile ilgili yapılmış diğer çalışmalara yer verilmiştir.

Köroğlu (2003) yapmış olduğu çalışmada Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye'deki tarımsal örgütlenmenin tarihsel sürecini, mevcut durumunu ve ilkelerini incelemiştir. Türkiye'deki tarımsal örgütlenmenin mevcut durumunun Avrupa Birliği standartlarına getirilebilmesi ve uyum sürecinde başarı sağlanabilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Dağdemir (2004) araştırmasında Bayburt ilinin Kop ve Burnaz Dere Havzalarında bulunan 5 köydeki hayvancılık işletmelerinin genel durumunu ve kooperatifleşmeye bakış açılarını incelemiştir. Basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile bulunan 107 hayvancılık işletmesi ile anket çalışması yapılmıştır. Anket yapılan işletmelerde çiftçilerin eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu, ekonomik ve teknik yönden sorunlarının fazla olduğu belirlenmiştir. Mevcut tarımsal gelirle çiftçilerin geçimini tam sağlayamadıkları için köy dışında çalışma oranının yüksek olduğu belirlenmiştir. Hayvancılık işletmelerinde en fazla gelirin canlı hayvan satışından elde edildiği tespit edilmiştir. Bölgede çiftçilerin kooperatifleşme ile ürünlerini pazarlayabilecekleri ve daha fazla tarımsal gelir elde edebilecekleri sonucuna varılmıştır.

Rehber (2006) çalışmasında Türk tarımında örgütlenmeyi ve sorunlarını ele almıştır. Türkiye'deki tarımsal örgütlenmede sorunların çözümünün Avrupa Birliği standartlarını sağlamaya yönelik değil dünyadaki gelişmeler ışığında tarım sektöründe yer alan tüm paydaşlar ve çiftçilerin desteğiyle ulusal politikalar üretmekle mümkün olabileceği belirtilmiştir.

Yercan (2007) araştırmasında Avrupa Birliği'nde tarım sektöründeki örgütlenme yapısını ele alarak bazı ülkelerdeki tarımsal örgütlenme durumunu daha detaylı incelemiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki tarımsal örgütlenme deseni ortaya konulmuş ve çiftçilerin örgütlenememesinin temelindeki sorunlar irdelenmiştir. Türkiye'deki mevcut durumun Avrupa Birliği ülkelerindeki yapıya uyumu

açısından alınması gereken önlemler üzerinde durulmuş olup yaşanan sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

Birinci ve Akın (2008) yapmış olduğu çalışmada Erzurum ilindeki tarımsal işletmelerde çiftçilerin kooperatifleşme ve sosyal güvenlik durumlarını tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada yöreyi temsil edecek biçimde basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen toplam 18 köyden 174 tarımsal işletme ile anket yapılmıştır. Çalışma sonucunda yöredeki çiftçilerde kooperatifleşme bilinci oluşmadığı tespit edilmiştir. Ankete katılan çiftçilerin %32'si kooperatiflerin hiçbir işe yaramadığını düşünmektedirler.

Terin ve Çelik Ateş (2010) yapmış olduğu araştırmada Van ilindeki çiftçilerin tarımsal örgütlenmeye bakış açısı ve örgütlenmeye yönelik sorunları incelemişlerdir. Araştırma kapsamında 118 çiftçi ile anket yapılmıştır. Elde edilen veriler Ki kare bağımsızlık testi ve çok değişkenli uyum analizi (MCA) yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre çiftçilerin eğitim düzeyi ile tarımsal örgüte üye olmaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan tarımsal kalkınma kooperatifine ortak çiftçilerin %46.9'u beklentilerinin gerçekleştiğini ifade ederken, %21.9'u ise beklentilerinin gerçekleşeceğini düşünmektedir.

Can (2015) yaptığı araştırmayla Alanya ilçesindeki tarımsal çiftçilerin kooperatifleşmesinin, üretimden pazarlamaya kadar olan sürece etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın ana materyalini 75'i kooperatife ortak olan ve 150'si kooperatife ortak olmayan çiftçiler ile yapılan anketlerden elde edilen veriler oluşturmuştur. Araştırmada kooperatif ortağı olanlar ile olmayanlar arasındaki farklılıkları saptamak için lojistik regresyon, Ki kare ve t testi analizleri uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, kooperatif ortağı olan çiftçiler ile ürün pazarlama hususunda fikir alışverişinde bulunanların, bulunmayanlara göre kooperatife ortak olma olasılıklarınının 16.33 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında olan Toslak, Yeniköy, Hacıkerimler Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi tarımsal ürünlerin pazarlanmasında pazarlama kanalındaki aracılarnın sayısını azaltmakta ve ambalajlama gibi pazarlama unsurlarını etkin kullanarak ortaklarına maksimum fayda sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kınıklı vd. (2017) yaptıkları araştırma ile Aydın ilinde pamuk üretimi yapan çiftçilerin sosyo-ekonomik yapısı, örgütlenme konusundaki bilgi düzeyi, örgütlenmeye bakışı, örgütlenmeden beklentileri ve örgütlenmeye dair sorunlarını tespit edip çözüm önerileri geliştirmeye çalışmışlardır. Aydın ilinde en çok pamuk üretiminin söz konusu olduğu 3 ilçede(Söke, Germencik, Koçarlı) 96 çiftçi ile anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonucunda, tarımsal örgütlenme düzeyinin yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak bu durum örgüt bazında farklılık göstermektedir. Çiftçiler, tarımsal çiftçi örgütlerinin ana sorunlarının yönetim, finansman ve eğitim olduğunu belirtmişlerdir.

Sarı ve Külekçi (2017) tarafından yapılan çalışmada Erzurum ilindeki tarımsal işletmelerin örgütlenmesine etki eden faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada Erzurum iline bağlı 5 ilçede bulunan toplam 15 köyde oransal örnekleme yöntemiyle belirlenen 139 çiftçi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket yapılan işletmelerde tarımsal örgütlenmeyi etkileyen faktörler belirlenirken sıralı logit model kurulmuştur. Araştırmaya göre işletmelerde il merkezine uzaklık, çiftçinin eğitim seviyesi, tecrübesi, hayvan varlığı, tarımsal desteklerden yararlanma ve gazete okuma oranı arttıkça tarımsal örgütlere üye olma oranının yükseldiği tespit edilmiştir.

Yıldırım vd. (2018) yapmış oldukları araştırma ile Van ili Tuşba ilçesi süt sığırcılığı işletmelerinde tarımsal örgütlenmeye etki eden faktörleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın ana materyalini tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenen 66 süt sığırcılığı işletmesinden elde edilen veriler oluşturmuştur. Örgütlenmeyi etkileyen sosyo-ekonomik ve işletmecilik özellikleri sıralı Probit model kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada tecrübe, eğitim durumu, verim, süt sağma makinasına sahip olma ve işletmede kayıt tutma oranı arttıkça tarımsal örgütlere üye olma olasılığının arttığı saptanmıştır.

Acıköse (2019) araştırmasında Bursa ilindeki tarımsal örgütlenme yapısını, tarımsal kooperatiflerin kooperatif-ortak ilişkilerini ve çiftçilerin kooperatif bilinç düzeyini saptamaya çalışmıştır. Araştırma kapsamında kooperatif ortağı olan 408 çiftçi ile anket yapılmıştır. Anket çalışmasında elde edilen veriler değerlendirilirken basit tanımlayıcı istatistikler, gruplar arası farklar ve faktör analizinden

yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda kooperatif-ortak ilişkilerinin iyi düzeyde olduğu, ankete katılan çiftçilerin %94.6'sının kooperatif ortaklığını sürdürmeyi düşündüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca çiftçilerin %69.1'inin genel kurula düzenli olarak katıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Balgah (2019) yapmış olduğu araştırmada Kuzeybatı Kamerun'daki kahve çiftçilerinin kooperatiflere katılma kararlarını etkileyen faktörleri incelemiştir. Araştırma kapsamında kooperatife ortak olan ve olmayan toplamda 140 çiftçi ile anket yapılmıştır. Verilerin analizinde basit tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kahve çiftçilerinin %45'i ürünlerini tüccara pazarlarken kooperatif ikinci seçenek olmaktadır. Kahve çiftçilerinin kooperatife katılma kararlarında "üretim alanının büyüklüğü, ana geçim kaynağının tarım oluşu, hanehalkı büyüklüğü, kahve çiftçisi olarak deneyimi ve kooperatif tarafından çiftçiye ödenen paranın zamanında ödenmesi" faktörlerinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya vd. (2019) yapmış olduğu çalışmada Ağrı ve Eskişehir illerinde çiftçilerin kooperatifçiliğe bakış açılarını incelemiştir. Her iki ilden de 50 çiftçi ile görüşülmüştür, toplamda 100 anket yapılmıştır. Elde edilen veriler değerlendirilirken basit tanımlayıcı istatistikler, gruplar arası farklar ve Best-Worst analizleri kullanılmıştır. Çalışmada, Ağrı ilindeki ankete katılan çiftçilerin tamamı, Eskişehir ilindeki ankete katılan çiftçilerin %92.10'unun kooperatiflerin yararlı olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Ağrı ilinde herhangi bir tarımsal kooperatifin olmadığı dolayısıyla çiftçilerin kooperatiflerin sağladığı avantajlardan yararlanamadıkları belirlenmiştir. Bölgede kooperatiflerin kurulması hususunda çiftçilerin istekli oldukları görülmüştür. Eskişehir'de ise çiftçilerin kooperatif hizmetlerinden memnun oldukları belirlenmiştir.

Sadioğlu vd. (2019) yapmış oldukları araştırmada Aydın ili Çine ilçesinde tarımsal kooperatifçiliğin varlığı, sorunları, kurulma ve güçlendirilme olanağı, kooperatifçilikte karşı karşıya olan sorunlar, elde edilebilecek faydalar ve politika önerilerini tespit etmeye çalışmışlardır. Alan araştırması tekniği olarak yarı yapılandırılmış soruları içeren mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında TOB uzmanları, belediye yöneticileri, çiftçiler-girişimciler, kooperatif

yöneticileri ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile görüşmeler yapılmıştır. Mülakatlar doğrudan araştırmacılar tarafından yüz yüze yapılmış ve analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre kooperatifçilik konusunda çiftçiler nezdinde güven düzeyi düşük, kötü örnekler nedeniyle kooperatif kurma isteği zayıf, mevcut kooperatiflerin yönetiminin başarılı görülmediği tespit edilmiştir. Ancak; yerel yönetimin öncülüğünde, valilik, büyükşehir belediyesi ve tarım müdürlüklerinin destekleyeceği bir kooperatifçilik girişimine ihtiyaç olduğu ve ilgi göreceği düşünülmektedir.

Akın (2021) çalışmasında Diyarbakır ilinin Dicle ve Eğil ilçesindeki çiftçilerin tarımsal örgütlere karşı bakış açılarını incelemiştir. Çalışmada tam sayım örnekleme yöntemi kullanılmış ve adı geçen ilçelerde kapama badem bahçesi sahibi toplam 52 çiftçiyle anket yapılarak veriler elde edilmiştir. Çalışmada organik badem yetiştiriciliği birliğine üye olanların %78.9'unun destek almak amacıyla ortak oldukları, %42.3'ünün birliği bir yıl içinde hiç ziyaret etmedikleri, "pazarlamada çiftçi birliklerinin önemli olduğu" önermesine çok düşük düzeyde katıldıkları tespit edilmiştir.

Dentup and Adito (2021) çalışmasında, Orta Bhutan'da yaşayan çiftçilerin tarım kooperatiflerine katılma kararını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada 192 tarım kooperatifine üye olan, 192 tarım kooperatifine üye olmayan çiftçi ile anket yapılarak veriler toplanmıştır. Veriler için iki durumlu lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; yaş, eğitim durumu, üretimin aile işgücüne dayalı olma durumu, arazi büyüklüğü, tarım alet ekipmanlarına sahip olma durumu, krediye erişim olanağı kriterleri çiftçilerin tarım kooperatiflerine katılma olasılığını pozitif yönde etkilemektedir. Tarım dışı gelir elde eden ve Yenilenebilir Doğal Kaynak Merkezleri'nden uzakta bulunan çiftçilerin ise tarım kooperatiflerine üye olma olasılığının azaldığı tespit edilmiştir.

Haseki vd. (2021) araştırmasında Çukobirlik özelinde kooperatif ortaklarının kooperatif hizmetlerinden memnuniyet düzeyini belirlemeye çalışmışlardır. Çukobirlik'in faaliyet alanı içerisinde yer alan 11 ilde toplam 831 kooperatif ortağı ile anket yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ortakların Çukobirlik'in hizmetlerinden memnuniyet seviyelerinin her boyutta yüksek olduğu görülmüştür.

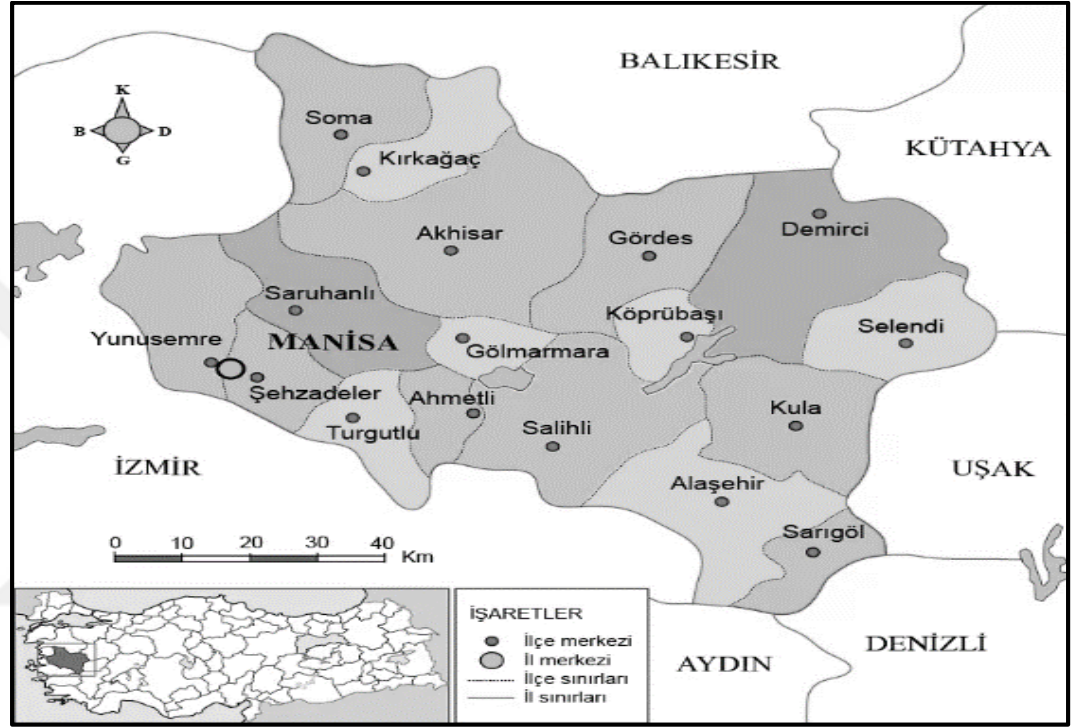
Bu sonuca ulaşılmasındaki etken ise COVID-19 kaynaklı pandemi süreci tarımsal üretimi ve çiftçiyi birçok yönden etkileyerek kolektif üretim modelinin sürdürülebilirliğin bir güvencesi olduğunu bir kez daha göstermiş olmasındır.

Özkök ve Köse (2021) yapmış oldukları çalışmada Türkiye'deki kooperatif girişimlerinin bölgesel kalkınmaya etkilerini ele almışlardır. Özellikle kalkınma planları ve kooperatifçilikle ilgili geçmiş veriler incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre kooperatifçilikten beklenen maksimum faydanın elde edilebilmesi için kooperatif çalışmalarının sürdürülebilir olması, toplumun yararına hizmet etmesi, kooperatiflerin günümüz koşullarına uygun şekilde organize edilmesi ve kooperatif personeline yönelik eğitim çalışmaları önemlidir.

Özyücel (2021) araştırmasında kırsal kalkınma kavramı doğrultusunda, Bursa ili İnegöl ilçesinde faaliyet gösteren kooperatifleri incelemiştir. Araştırmaya göre çiftçiler, kooperatifin kurulum ve faaliyet sürecinde yerel yönetimleri paydaş olarak görmüşlerdir ve yerel yönetimlerin desteğini almışlardır. Yerel yönetimlerin tarımsal örgütlenme faaliyetlerinde çiftçileri desteklemesiyle kooperatiflere kurumsal yapı kazandırılmasını hızlandıracağı düşünülmektedir. Özyücel, bu sayede ilçede işsizlik ve göç sorununun önüne geçilebileceği kanaatine varmıştır.

4. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Araştırma alanı Köprübaşı ilçesi Manisa ilinde yer almaktadır (27 08' ve 29 05' doğu boylamları ile 38 04' ve 39 58' kuzey enlemleri arasında) (Resim 4.1). Manisa'nın yüzölçümü 13 201 km²' dir. Yükseltisi ise 50 m - 850 m arasında değişiklik göstermektedir.

Kaynak: Manisa Valiliği, 2022

Resim 4.1. Manisa haritası.

Ege Bölgesi'nde geniş yüzölçümüne sahip Manisa ilinde, Akdeniz ve Karasal iklim özellikleri görülmektedir. Ovalar ve ovaları çevreleyen vadilerde, karasal nitelikli Akdeniz iklimi görülürken, yüksek dağlık bölgeler ve platolar ile kuzey ve kuzey doğusundaki dağlar ve platolarda İç Anadolu'nun karasal nitelikli ikliminin etkileri görülür. Bu bölgede yağışlar genelde kış aylarında görülürken yazlar kurak geçer. Yılın ortalama 83 günü yağışlı geçmektedir. Ortalama yağış miktarı 724.6 mm'dir.

Kentte doğudan batıya gidildikçe toprak, iklim, topografya gibi çevre şartlarında yaşanan değişim bitki örtüsüne de yansımaktadır. Dağların deniz etkisini

kesmesi, Akdeniz iklimi ve Karasal iklim bitki türlerinin iç içe bulunmasına neden olmaktadır.

Manisa ilinin % 46'sı orman ve makilerle kaplıdır. Geniş bir alanı kaplayan makiler dağların kuzey ve batı yamaçlarında yer alır. Ormanlarda meşe, dişbudak, karaağaç, karaçam, kızılçam, ardıç, ahlat ve çınar ağaçları bulunur. Yaygın maki türleri ise geniş yapraklı taş ıhlamuru, mastık, kocayemiş, funda, ladin, zeytin ve az miktarda da defne, kuşkonmaz ve üvezdir.

Son yıllarda, yüksek kesimlerdeki doğal bitki örtüsünü olumlu anlamda etkilemek ve ekonomik fayda sağlamak amacıyla, delice zeytini çeşidi aşılması, menengiçe antepfıstığı aşılması, ceviz, kestane, fıstıkçanı yetiştiriciliği yaygınlaşmaktadır (Manisa Belediyesi, 2021).

2021 yılı TÜİK verilerine göre Manisa ili tarım alanı istatistikleri “Meyveler, içecek ve baharat bitkileri” üretim alanı 2 335 171 daa, “Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler” üretim alanı 76 278 daa, “Nadas” alanı 123 983 daa ve “Sebze” üretim alanı 320 356 daa büyüklüktedir. Ayrıca Manisa tarım alanları içerisinde bağ ve zeytinlikler de geniş bir yer kaplamaktadır. 2021 TÜİK verilerine göre il sınırları içinde 112 752 ha zeytinlik (25 milyon civarında zeytin ağacı) ile 83 353 ha bağlık alan mevcuttur (TÜİK, 2021b).

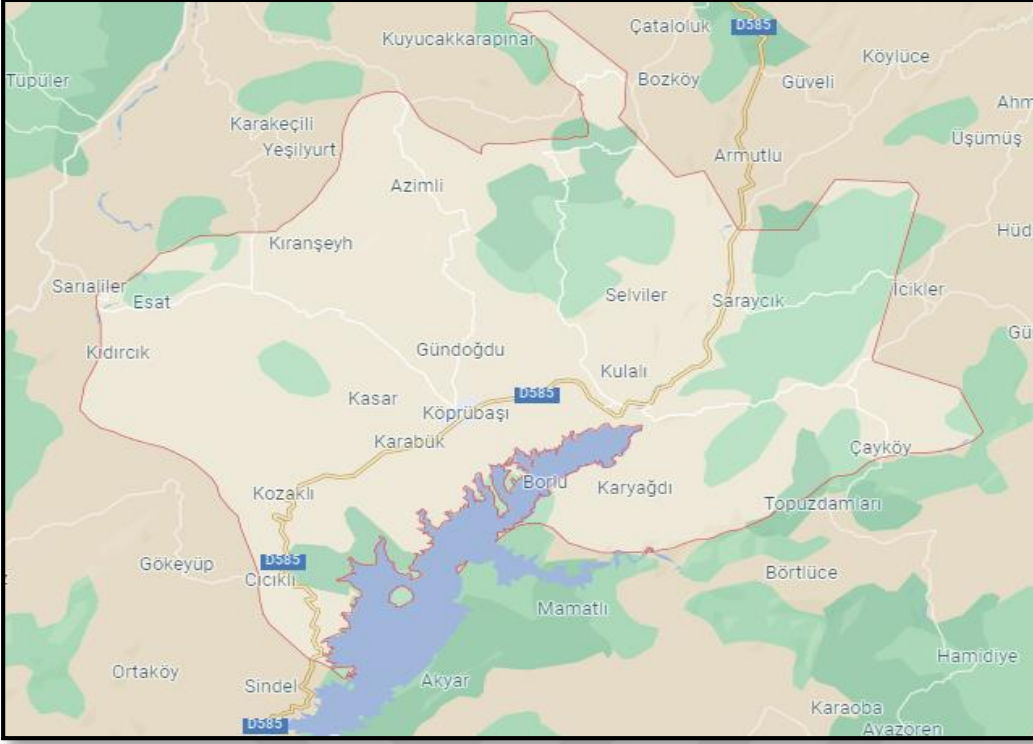
Manisa ilinin 17 ilçesi bulunmaktadır. İlin ve ilçelerin güncel nüfus bilgilerine bakıldığında Manisa İli 2021 yılı toplam nüfusu 1 456 626'dır. En fazla nüfus ile ilk sırada merkez ilçe olan Yunusemre İlçesi yer almaktadır. En az nüfusa sahip ilçe ise araştırmaya konu olan Köprübaşı İlçesi'dir (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1.Manisa ili ve ilçelerinin nüfus bilgileri.

İlçeler	Sayı	Yüzde
Yunusemre	257 993	17.71
Akhisar	176 000	12.08
Turgutlu	172 413	11.84
Şehzadeler	167 661	11.51
Salihli	164 710	11.31
Soma	111 218	7.64
Alaşehir	105 380	7.23
Saruhanlı	56 166	3.86
Kula	43 421	2.98
Kırkağaç	37 699	2.59
Demirci	37 021	2.54
Sarıgöl	35 766	2.46
Gördes	26 858	1.84
Selendi	19 505	1.34
Ahmetli	16 807	1.15
Gölmarmara	15 197	1.04
Köprübaşı	12 811	0.88
Toplam	1 456 626	100.00

Kaynak: TÜİK, 2021a

Bölgede yer alan Demirköprü Barajı nedeniyle Borlu kasabası sakinlerinden bir kısmı 1958 yılında şu an Köprübaşı ilçesinin bulunduğu yere taşınmıştır. 1959 yılında yerleşim, 1968 yılında belediye olan Köprübaşı, 1990 yılında da ilçe olmuştur. Kuzey batısında Gördes, kuzey doğusunda Demirci, güney doğusunda Kula ve güneybatısında Salihli ilçesi yer alır. Engebeli topraklara sahip Köprübaşı, Kayran Dağlarının eteklerinde kurulmuştur. İlçenin büyük bir bölümü Demirköprü Barajı sahası içerisinde yer alır. Gediz Nehri ve Demirci Çayı vadisi ilçenin belli başlı düzlüklerini oluşturmaktadır (Resim 4.1).

Resim 4.2.Köprübaşı haritası.

Köprübaşı halkının geçim kaynağı tarıma dayanmaktadır. Genel olarak susuz tarım yapılmaktadır. Yetiştirilen ürünler arasında çilek, tütün, buğday, arpa, susam, zeytin, hıyar ve üzüm yer almaktadır (Kadioğlu, 2017).

2021 yılı TÜİK verilerine göre Köprübaşı tarım alanı istatistikleri “Meyveler, içecek ve baharat bitkileri” üretim alanı 90 310 daa, “Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler” üretim alanı 76 278 daa, “Nadas” alanı 4 297 daa ve “Sebze” üretim alanı 1 546 daa büyüklüktedir (TÜİK, 2021b).

2021 yılı TÜİK verilerine göre Köprübaşı hayvan varlığı incelendiğinde 2 705 baş süt sığırı, 2 465 baş besi sığırı olmak üzere toplamda 5 173 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Küçükbaş hayvan dağılımı, 40 637 baş koyun ve 10 505 baş keçi şeklindedir. Köprübaşı’nda arıcılık faaliyeti işletme düzeyinde yapılmamakla birlikte mevcut kovan sayısı 1 209 adettir. İlçede fason olarak et tavuğu (broiler) üretimi söz konusudur ve 12 600 000 adet broiler üretilmektedir (TÜİK, 2021c).

İlçenin bir diğerekonomik faaliyeti tatlı su balıkçılığıdır. İlçede bulunan su ürünleri kooperatifi, baraj gölünden avlanan bu balıkların üretim fazlasını ilçe dışına pazarlayarak ilçe ekonomisine katkı sağlamaktadır (Kadioğlu, 2017).

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın verileri analiz edilmiş ve çizelgeler halinde açıklanmıştır.

5.1 Çiftçi ve İşletmelerle İlgili Genel Bilgiler

Ankete katılan çiftçilerin yaş grupları %25 ve %75 kartillere göre belirlenmiştir. Çiftçilerin ortalama yaşı yaklaşık 53 ve standart sapması 10.65 olarak bulunmuştur. 45 yaş ve altı yaş grubu, ankete katılan çiftçilerin %23.26'lık kısmını, 46-60 yaş arası grup çiftçilerin %52.33'lük kısmını, 61 yaş ve üstü yaş grubu ise çiftçilerin %24.42'lik kısmını oluşturmaktadır (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1. Ankete katılan çiftçilerin yaş gruplarına göre dağılımı.

Yaş Grupları	Sayı	Yüzde (%)	Yaş Ortalaması
45 Yaş ve altı	20	23.26	52.76
46-60 Yaş arası	45	52.33	
61 Yaş ve üstü	21	24.42	
Toplam	86	100.00	
Minimum: 28	Maksimum: 80	Std. Sapma: 10.65	

Ankete katılan çiftçilerin eğitim durumları incelendiğinde %65.12'sinin eğitim durumunun ilkökul düzeyinde olduğu görülmektedir (Çizelge 5.2).

Çizelge 5.2. Ankete katılan çiftçilerin eğitim durumu.

Eğitim düzeyi	Sayı	Yüzde (%)
İlkokul	56	65.12
Ortaokul	12	13.95
Lise	13	15.12
Üniversite	5	5.81
Toplam	86	100.00

Ankete katılan çiftçilerin genel bilgilerine bakıldığında çiftçilerin ailesi ortalama 3 kişiden oluşmaktadır. Çiftçilerin aile bireylerinden tarımda çalışan kişi sayısı ortalama 2'dir. Çiftçilerin kendi adına tarımla uğraşma süresi ortalama 27.62 yıldır. Ayrıca çiftçilerin toplam geliri içerisindeki tarımsal gelirin payı ortalama %86.40'tır (Çizelge 5.3).

Çizelge 5.3. Ankete katılan çiftçiler ile ilgili genel bilgiler.

	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Ailedeki birey sayısı	3.33	1.37	1	10
Ailede tarımda çalışan kişi sayısı	2.24	0.70	1	5
Çiftçinin kendi adına tarımla uğraşma süresi (yıl)	27.62	12.56	3	60
Tarımsal gelirin toplam gelir içindeki payı (%)	86.40	17.95	30	100

Çiftçilerin, mahalle gruplarına göre demografik bilgileri normal dağılış testiyle değerlendirildiğinde yaş parametresinin normal dağılış gösterdiği diğer parametrelerin normal dağılış göstermediği tespit edilmiştir. Normal dağılış gösteren yaş parametresi için yapılan varyans analizi $p < 0.01$ için istatistiki olarak anlamlıdır. Normal dağılış göstermeyen parametreler için Kruskal Wallis testi yapılmış olup “Çiftçinin kendi adına tarımla uğraşma süresi” ve “Tarımsal gelirin toplam gelir içindeki payı (%)” kriterlerinde gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlı bulunmuştur (Çizelge 5.4).

Çizelge 5.4. Çiftçilerin demografik özelliklerinin gruplar arası karşılaştırılması.

		Mahalleler		
		Alanyolu	Borlu	Merkez
Yaş*	Minimum	28	30	29
	Maksimum	60	80	70
	Ortalama	44.42	58.12	52.06
	Std. Sapma	7.61	10.01	10.24
Eğitim durumu (yıl)	Minimum	5	5	5
	Maksimum	12	14	16
	Ortalama	7.08	7.04	6.76
	Std. Sapma	2.71	3.17	3.08
Ailedeki birey sayısı	Minimum	2	2	1
	Maksimum	5	10	6
	Ortalama	3.42	3.48	3.22
	Std. Sapma	0.90	1.87	1.16
Ailede tarımda çalışan kişi sayısı	Minimum	2	1	1
	Maksimum	4	3	5
	Ortalama	2.50	2.24	2.18
	Std. Sapma	0.67	0.52	0.78
Çiftçinin kendi adına tarımla uğraşma süresi (yıl)**	Minimum	5	3	3
	Maksimum	40	60	50
	Ortalama	23.00	32.76	26.12
	Std. Sapma	9.84	12.38	12.62
Tarımsal gelirin toplam gelir içindeki payı (%)**	Minimum	60	40	30
	Maksimum	100	100	100
	Ortalama	91.67	80.00	88.37
	Std. Sapma	15.28	17.56	18.18

* Varyans analizine göre $p < 0.01$ için anlamlıdır.

** Kruskal Wallis testine göre gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlıdır.

İşletmelerin arazi varlıklarının ortalama büyüklükleri incelendiğinde toplam işlenen arazi 58.73 daa, mülk arazi 39.63 daa, kira ile işlenen arazi 18.63 daa, ortaklıkla işlenen arazi 0.47 daa, kiraya verilen arazi 2.44 daa, sulanan arazi 30.93 daa, sulanmayan arazi 27.80 daa büyüklüktedir. Ankete katılan işletmelerin arazi parçalılık durumuna bakıldığında araziler ortalama 4 parçadan oluşmaktadır (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5. Ankete katılan çiftçilerin arazi varlık durumu.

	Ortalama	Std. Sapma
Toplam işlenen arazi (daa)	58.73	57.81
Mülk arazi (daa)	39.63	52.20
Kira ile işlenen arazi (daa)	18.63	34.36
Ortakçılıkla işlenen arazi (daa)	0.47	3.40
Kiraya verilen arazi (daa)	2.44	16.08
Sulanan arazi (daa)	30.93	42.42
Sulanmayan arazi (daa)	27.80	45.35
Toplam parsel sayısı	3.80	2.53

Ankete katılan çiftçilerin ürünlere göre üretim alanı ortalama büyüklükleri incelendiğinde çilek 11.41 daa, hıyar 6.75 daa, susam 20.27 daa ve diğer ürünlerin 43.57 daa'dır. Diğer ürünler olarak gruplandırılan kategoride tütün, zeytin, arpa, buğday, silajlık mısır, fiğ, yonca, bağ, badem, trabzon hurması, üçburun biber, gülpembe domates, marul, pırasa yer almaktadır (Çizelge 5.6).

Çizelge 5.6. Ankete katılan çiftçilerin ürünlere göre üretim alanı ortalama büyüklükleri (daa).

	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Çilek	11.41	8.55	1	40
Hıyar	6.75	4.60	2	20
Susam	20.27	23.92	2	100
Diğer	43.57	48.70	0	270

5.2 Pazarlama İle İlgili Bilgiler

Ankete katılan çiftçilerin ürünlerini pazarlamada tercih ettikleri-kullandıkları satış kanallarına bakıldığında çiftçilerin %76.04'ü ürünlerini tüccara pazarladığı görülmektedir (Çizelge 5.7). Tüccara ürün pazarlayan çiftçilerin tamamı çilek veya susam üreticisidir. Hıyar üreten çiftçiler firma adına sözleşmeli üretim yaptıkları için ürünlerini pazarlamakta sorun yaşamamakta ve ürünlerinin tamamını firmaya satmaktadırlar. Ayrıca ankete katılan çiftçilerin tümü araştırmaya konu olan

ürünleri (çilek, hıyar, susam) işlenmemiş olarak satmaktadır. Çiftçilerin çoğunluğu çilek üreticisidir ve ürününü tüccara satmaktadır. Bunun altında yatan sebeplerden bir tanesi ürünü hızlıca pazarlayabilecekleri tek kanalın tüccar seçeneği olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü yörede üretilip yaş meyve olarak satılan çileğin raf ömrü kısadır. Çilek meyvesi dalından toplandığı gün pazarlanmakta ve aynı gün tüccarlar aracılığıyla meyve haline ulaştırılmaktadır.

Çizelge 5.7. Çiftçilerin tercih ettikleri-kullandıkları satış kanalları.

	Sayı	Yüzde(%)
Tüccar	73	76.04
Firma	17	17.72
Yerel Pazar	3	3.12
Öz tüketim	3	3.12
Toplam*	96	100.00

*Birden fazla cevap verilmiştir.

Ankete katılan çiftçilerin satış kanalını belirlemedeki etkenler incelendiğinde %41.86'sı "Peşin ödeme yapması" nı gerekçe göstererek tercih ettiğini belirtmiştir (Çizelge 5.8). Bu seçeneğin tercih edilmesinin altında yatan neden ise çiftçilerin daha önceki üretim sezonlarında sözlü anlaşmaya dayalı vadeli satış yapıp ödeme alamamış olmasıdır.

Çizelge 5.8. Ankete katılan çiftçilerin satış kanalını belirlemedeki etkenler.

Sebepler	Sayı	Yüzde (%)
Peşin ödeme yapması	36	41.86
Firmanın/Tüccarın güvenilir olması	18	20.93
Sözleşmeli üretim yapması	11	12.79
İyi fiyat vermesi	8	9.30
Sürekli alım yapması	8	9.30
Avans vermesi	3	3.49
Diğer*	2	2.33
Toplam	86	100.00

*Diğer: Tek alıcı olması

5.3 Çiftçilerin Girişim, Kriter ve Hizmet Tercihleri

Çiftçilerin yüksek kar elde etmek için tercih ettikleri girişimler arasında ikili karşılaştıma yapmaları istenmiştir. Girişimler:

1. Kooperatif
2. Komisyoncu
3. Tüccar/İhracatçı olarak sunulmuştur.

Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yönteminin sonuçlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo halinde verilmiştir. Girişimler için elde edilen ortalamalar girişimlerin tercih edilme yoğunluğunu ifade etmektedir ve büyükten küçüğe sıralanmıştır. Çiftçilerin öncelikli olarak tercih edecekleri girişim 0.94 ortalama ile “Kooperatif” tir. Bunu sırası ile “Tüccar/İhracatçı” ve “Komisyoncu” izlemektedir. Friedman testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, çiftçilerin yüksek kar elde etmek için bazı girişimlerin diğerlerine göre daha öncelikli olduğu söylenebilir. Kendall’s W değeri 0.80 olarak bulunmuştur. Buna göre girişimlerin sıralamasında çiftçiler arasındaki uyumun kesinlikle güçlü olduğu söylenebilir (Çizelge 5.9).

Çizelge 5.9. Çiftçilerin yüksek kar elde etmek için tercih ettikleri girişimler.

Girişimler	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Kooperatif	0.94	0.20	0.00	1.00
Tüccar/İhracatçı	0.30	0.11	0.00	1.00
Komisyoncu	0.11	0.18	0.00	1.00

Friedman testi $p < 0.01$ için anlamlıdır.
Kendall’s W=0.80

Çiftçilerin girişimleri alım satımda düşük riskli bulma durumları arasında ikili karşılaştıma yapmaları istenmiştir. Girişimler:

1. Kooperatif
2. Komisyoncu
3. Tüccar/İhracatçı olarak sunulmuştur.

Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yönteminin sonuçlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo halinde verilmiştir. Girişimler, elde edilen ortalamalara göre büyükten küçüğe sıralanmıştır. Çiftçilerin öncelikli olarak tercih edecekleri girişim “Kooperatif” tir. Bunu sırası ile “Tüccar/İhracatçı” ve “Komisyoncu” izlemektedir. Friedman testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, çiftçilerin girişimleri alım satımda düşük riskli bulma durumu için bazı girişimlerin diğerlerine göre daha öncelikli olduğu söylenebilir. Kendall’s W değeri 0.76 olarak bulunmuştur. Buna göre girişimlerin sıralamasında çiftçiler arasındaki uyumun güçlü olduğu görülmektedir (Çizelge 5.10).

Çizelge 5.10. Çiftçilerin girişimleri alım satımda düşük riskli bulma durumları.

Girişimler	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Kooperatif	0.94	0.20	0.00	1.00
Tüccar/İhracatçı	0.28	0.11	0.00	1.00
Komisyoncu	0.14	0.19	0.00	1.00

Friedman testi $p < 0.01$ için anlamlıdır.
Kendall’s W=0.76

Çiftçilerin girişimleri alım satımda düşük riskli bulma durumları arasında ikili karşılaştırmaya yapmaları istenmiştir. Girişimler:

1. Kooperatif
2. Komisyoncu
3. Tüccar/İhracatçı olarak sunulmuştur.

Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yönteminin sonuçlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo halinde verilmiştir. Girişimler, elde edilen ortalamalara göre büyükten küçüğe sıralanmıştır. Çiftçilerin öncelikli olarak tercih edecekleri girişim “Kooperatif” tir. Bunu sırası ile “Tüccar/İhracatçı” ve “Komisyoncu” izlemektedir. Friedman testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, çiftçilerin girişimleri ürün satışında avantajlı görme durumu için bazı girişimlerin diğerlerine göre daha öncelikli olduğu söylenebilir. Kendall’s W değeri 0.74 olarak bulunmuştur. Buna göre girişimlerin sıralamasında çiftçiler arasındaki uyumun güçlü olduğu söylenebilir (Çizelge 5.11).

Çizelge 5.11. Çiftçilerin girişimleri ürün satışında avantajlı görme durumları.

Girişimler	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Kooperatif	0.93	0.22	0.00	1.00
Tüccar/İhracatçı	0.28	0.11	0.00	1.00
Komisyoncu	0.15	0.19	0.00	1.00

Friedman testi $p < 0.01$ için anlamlıdır.
Kendall's W=0.74

Çiftçilerin daha iyi çiftçilik yapmak için tercih ettiği kriterler arasında ikili karşılaştıma yapmaları istenmiştir.

1. Yüksek Kâr
2. Düşük Risk
3. Pazarlama Avantajı

Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yönteminin sonuçlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo halinde verilmiştir. Kriterler, elde edilen ortalamalara göre büyükten küçüğe sıralanmıştır. Çiftçilerin öncelikli olarak tercih ettikleri kriter “Pazarlama Avantajı” olmuştur. Bunu 0.35 ortalama ile “Düşük Risk” ve 0.25 ortalama ile “Yüksek Kâr” kriteri takip etmektedir. Friedman testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, “Çiftçilerin daha iyi çiftçilik yapmak için tercih ettiği kriterler” için bazı kriterlerin diğerlerine göre daha öncelikli olduğu söylenebilir. Kendall's W değeri 0.30 olarak bulunmuştur. Buna göre kriterlerin sıralamasında çiftçiler arasındaki uyumun zayıf olduğu söylenebilir (Çizelge 5.12).

Çizelge 5.12. Çiftçilerin daha iyi çiftçilik yapmak için tercih ettiği kriterler.

Kriterler	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Pazarlama Avantajı	0.70	0.25	0.21	1.00
Düşük Risk	0.35	0.30	0.00	1.00
Yüksek Kar	0.25	0.34	0.00	1.00

Friedman testi $p < 0.01$ için anlamlıdır.
Kendall's W=0.30

Çiftçilerin kooperatif hizmetleri arasında ikili karşılaştırma yapmaları istenmiştir.

1. Pazarlama
2. Girdi Temini
3. Kredi
4. Teknik Bilgi
5. Ürün İşleme/Depolama

Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yönteminin sonuçlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo halinde verilmiştir. Kooperatif hizmetleri, elde edilen ortalamalara göre büyükten küçüğe sıralanmıştır. Çiftçilerin öncelikli olarak tercih ettikleri kooperatif hizmeti 0.60 ortalama ile “Pazarlama”dır. En az tercih edilen kooperatif hizmeti 0.16 ortalama ile “Kredi” olmuştur. Friedman testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, “Çiftçilerin bazı kooperatif hizmetlerinin tercih edilme durumu” bazı hizmetlerin diğerlerine göre daha öncelikli olduğu söylenebilir. Kendall’s W değeri 0.37 olarak bulunmuştur. Buna göre kooperatif hizmetlerinin sıralamasında çiftçiler arasındaki uyumun zayıf olduğu söylenebilir (Çizelge 5.13).

Çizelge 5.13. Kooperatif hizmetlerinin tercih edilme durumu.

Kooperatif Hizmetleri	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Pazarlama	0.60	0.25	0.00	1.00
Teknik Bilgi	0.52	0.22	0.10	1.00
Ürün İşleme/Depolama	0.44	0.17	0.10	0.90
Girdi temini	0.43	0.16	0.00	1.00
Kredi	0.16	0.19	0.00	0.65

Friedman testi $p < 0.01$ için anlamlıdır.
Kendall’s W=0.37

5.4 Çiftçilerin Kooperatifleşme Eğilimleri ve İstekliliği

Ankete katılan çiftçilerin yörede kurulacak bir tarım kooperatifine ortak olma istekliliği incelendiğinde çiftçilerin %90.70'i kooperatif ortağı olacağını belirtmişlerdir (Çizelge 5.14).

Çizelge 5.14. Çiftçilerin yörede kurulacak bir tarım kooperatifine ortak olma istekliliği.

	Sayı	Yüzde (%)
Evet	78	90.70
Hayır	8	9.30
Toplam	86	100.00

Çiftçilere “Yörenizde kurulacak bir kooperatif hangi faaliyetleri öncelikle yapmalıdır?” sorusu yöneltilip en önemli faaliyetten başlayarak sıralamaları istendiğinde 4.62 ortalama ile “Ürün alımı” faaliyeti en önemli, 1.27 ortalama ile de “Sulama hizmeti” faaliyetini en önemsiz olacak şekilde sıralamışlardır (Çizelge 5.15).

Çizelge 5.15. Kooperatif faaliyetlerinin önem derecelerine göre sıralanması.

Faaliyetler	Hiç önemli değil		Önemli değil		Ne önemli ne önemsiz		Önemli		En önemli		Ölçek Ortalaması
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Ürün alımı	0	0.00	0	0.00	1	1.16	30	34.88	55	63.95	4.62
Girdi tedariki	2	2.33	5	5.81	36	41.86	31	36.05	12	13.95	3.55
Ürün işleme-Depolama	3	3.49	12	13.95	43	50.00	20	23.26	8	9.30	3.21
Teknik bilgi desteği	5	5.81	66	76.74	3	3.49	5	5.81	7	8.14	2.34
Sulama hizmeti	76	88.37	4	4.65	2	2.33	0	0.00	4	4.65	1.27

1:Hiç önemli değil 2:Önemli değil 3:Ne önemli ne önemsiz 4:Önemli 5:En önemli

Ankete katılan çiftçilere daha önce işbirliği amaçlı bir çalışmaya katılma durumu incelendiğinde çiftçilerin %73.26'sı katıldığını belirtmişlerdir (Çizelge 5.16).

Çizelge 5.16. Çiftçilerin işbirliği amaçlı bir çalışmaya katılma durumu.

	Sayı	Yüzde (%)
Katıldım	63	73.26
Katılmadım	23	26.74
Toplam	86	100.00

Çiftçilere “Kooperatifçilik kavramı hakkında bilgi sahibi misiniz?” diye sorulduğunda çiftçilerin %62.80'i bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir (Çizelge 5.17).

Çizelge 5.17. Kooperatifçilik kavramını bilme durumu.

	Sayı	Yüzde (%)
Biliyorum	54	62.80
Bilmiyorum	32	37.20
Toplam	86	100.00

Kooperatifçilik kavramı hakkında bilgi sahibi olan çiftçilere “Kooperatifin tanımı” sorulmuş olup tanım ile ilgili seçenekler sunulmuştur. Çiftçilerin %81.48'i kooperatifin tanımının “Ortakların ekonomik, sosyal, kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hizmet gösteren gönüllü kuruluş” şeklinde ifade etmişlerdir (Çizelge 5.18).

Çizelge 5.18. Kooperatif tanımını bilen çiftçilere göre kooperatif tanımı.

Tanım	Sayı	Yüzde (%)
Ortakların ekonomik, sosyal, kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hizmet	44	81.48
Devletin teşvikleri için kurulan bir kuruluş	5	9.26
Devletin denetiminde ve gözetimde bir	5	9.26
Toplam	54	100.00

Ankete katılan çiftçilerin %95.35'i "Ortakların aynı ve nakdi ihtiyaçlarını uygun koşullarda sağlaması, pazarlama konusunda yardımcı olması" seçeneğini kooperatiflerin avantajlarından bir tanesi olduğunu belirtmişlerdir. Çiftçilerden %2.33'ü de kooperatiflerin hiçbir avantajının olmadığını söylemişlerdir (Çizelge 5.19).

Çizelge 5.19. Ankete katılan çiftçilere göre kooperatiflerin avantajları.

Avantajlar	Evet		Hayır	
	Sayı	Yüzde(%)	Sayı	Yüzde(%)
Ortakların aynı ve nakdi ihtiyaçlarını uygun koşullarda sağlıyor, pazarlama konusunda yardımcı oluyor.	82	95.35	4	4.65
İşler daha ucuza, hızlı ve zamanında yapılıyor.	59	68.60	27	31.40
Ortaklar birbirini tanıyor, yönetime ve çalışmalara katılım daha fazla oluyor.	51	59.30	35	40.70
Daha demokratik kuruluşlar	40	46.51	46	53.49
Avantajı yok	2	2.33	84	97.67

Ankete katılan çiftçilerin %91.86'sı "Teknik bilgi ve eğitim", "Üyelerin gelirini arttırmak", "Üyelerin ürünlerini pazarlamak", "Düşük fiyattan girdi temini sağlamak" ve "Güvenilir olmalı" kriterlerinin hepsinin bir arada olması iyi bir kooperatiften beklentilerini karşılayacağını belirtmişlerdir (Çizelge 5.20).

Çizelge 5.20. Ankete katılan çiftçilerin iyi bir kooperatiften beklentileri.

Beklentiler	Evet		Hayır	
	Sayı	Yüzde(%)	Sayı	Yüzde(%)
Teknik bilgi ve eğitim	0	0.00	86	100.00
Üyelerin gelirini arttırmalı	2	2.33	84	97.67
Üyelerin ürünlerini pazarlamalı	6	6.98	80	93.02
Düşük fiyattan girdi temini	1	1.16	85	98.84
Güvenilir olmalı	6	6.98	80	93.02
Hepsi	79	91.86	7	8.14

Ankete katılan çiftçilerin kooperatife ortak olma durumu incelendiğinde %37.21'inin kooperatif ortağı olduğu belirlenmiştir (Çizelge 5.21).

Çizelge 5.21. Ankete katılan çiftçilerin kooperatife ortak olma durumu.

	Sayı	Yüzde (%)
Evet	32	37.21
Hayır	54	62.79
Toplam	86	100.00

Çiftçilerin ortağı oldukları kooperatiflere göre dağılımına bakıldığında, ilçede faal olmayan ancak resmi olarak varlığını sürdüren tarımsal kalkınma kooperatifine, çiftçilerin %68.75'i ortak olduğunu belirtmişlerdir. Çiftçilerin %34.38'inin ilçede faal olan kooperatiflerden Tarım Kredi Kooperatifi ve %3.13'ünün Su Ürünleri Kooperatifi ortağı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çiftçilerin kooperatife ortaklık süreleri 3 ile 44 yıl arasında değişmekte olup ortaklık süresi ortalaması 16.81 yıldır (Çizelge 5.22).

Çizelge 5.22. Çiftçilerin ortağı oldukları kooperatiflere göre dağılımı.

Kooperatifler	Evet		Hayır		Ortaklık Süresi Ortalaması
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)	
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	22	68.75	10	31.25	16.81
Tarım Kredi Kooperatifi	11	34.38	21	65.63	
Su Ürünleri Kooperatifi	1	3.13	31	96.88	
Minimum: 3 Maksimum: 44 Std. Sapma: 8.35					

Ankete katılan kooperatif ortağı olan çiftçilerin kooperatife ortak olma nedenleri incelendiğinde çiftçilerin %65.63'ü "Ürünü satın alacak ve değerlendirecek bir kuruluş olması" gerekçesiyle kooperatife ortak olduklarını belirtmişlerdir (Çizelge 5.23).

Çizelge 5.23. Kooperatif ortağı olan çiftçilerin ortak olma nedenleri.

Nedenler	Sayı	Yüzde (%)
Ürünümü satın alacak ve değerlendirecek bir kuruluş olması	21	65.63
Üretim girdilerini ucuz, kaliteli ve uygun şartlarda almak	11	34.38
Toplam	32	100.00

Kooperatif ortağı olan çiftçilerin %87.50'si kooperatifte yönetim kurulu üyesi, denetçi ya da temsilci görevi olmadığını belirtmişlerdir. Bu kadrolarda yer almayan çiftçilere yer alma istekliliği sorulduğunda %82.14'ü "Hayır" cevabı vermişlerdir. Gerekçe olarak %39.13'ü yöneticiliğin zor olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 5.24).

Çizelge 5.24. Çiftçilerin kooperatif yönetiminde yer alma durumu ve istekliliği.

		Sayı	Yüzde (%)
Kooperatifte yönetim kurulu üyesi, denetçi ya da temsilci göreviniz var mı?	Var	4	12.50
	Yok	28	87.50
	Toplam	32	100.00
Cevabınız "Hayır" ise ileride kooperatif yönetiminde görev almak ister misiniz?	Evet	5	17.86
	Hayır	23	82.14
	Toplam	28	100.00
Cevabınız "Hayır" ise kooperatif yönetiminde görev almak istememe nedeniniz nedir?	Yöneticilik zor iş	9	39.13
	Diğer*	8	34.78
	Yaşlıyım	4	17.39
	Zamanım yok	2	8.70
	Toplam	23	100.00

*Diğer: Kooperatif aktif değil

Kooperatif ortağı olan çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu incelendiğinde %78.13'ü okumadıklarını belirtmişlerdir. %76.00'si ana sözleşmeyi okumamasının gerekçesi olarak ana sözleşme metninin çok uzun ve yazılarının küçük olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 5.25).

Çizelge 5.25. Kooperatif ortağı olan çiftçilerin ana sözleşmeyi okuma durumu ve okumama gerekçesi.

		Sayı	Yüzde (%)
Ortağı olduğunuz kooperatifin ana sözleşmesini okudunuz mu?	Okudum	7	21.88
	Okumadım	25	78.13
	Toplam	32	100.00
Cevabınız “Hayır” ise kooperatif ana sözleşmesini okumama nedeniniz nedir?	Çok uzundu ve yazılar küçüktü	19	76.00
	Gerek duymadım	4	16.00
	Elime geçmedi	2	8.00
	Toplam	25	100.00

Kooperatif ortağı olan çiftçilerin %62.50’si ortağı olduğu kooperatifin yönetim kurulu-ortak ilişkilerinin zayıf olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 5.26).

Çizelge 5.26. Çiftçilere göre kooperatifin yönetim kurulu-ortak ilişkileri.

	Sayı	Yüzde (%)
Güçlü	10	31.25
Geliştirilebilir	2	6.25
Zayıf	20	62.50
Toplam	32	100.00

Kooperatif ortağı olan çiftçilerin yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma durumu incelendiğinde 2.47 ortalama ile memnun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. “Memnun değil” sonucunun çıkmasının sebebi kooperatif ortağı olan çiftçilerin %68.75’inin faal olmayan Tarımsal Kalkınma Kooperatif ortağı olmasından kaynaklanmaktadır (Çizelge 5.27).

Çizelge 5.27. Çiftçilerin yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma durumu.

	Sayı	Yüzde (%)	Ortalama
Hiç memnun değil	12	37.50	2.47
Memnun değil	6	18.75	
Kararsız	3	9.38	
Memnun	9	28.13	
Çok memnun	2	6.25	
Toplam	32	100.00	

Ankete katılan çiftçilerin %62.50'sine göre ortağı oldukları kooperatifi başarısız bulduklarını belirtmişlerdir. Ortağı oldukları kooperatifi başarılı bulan çiftçilerin tamamı "Tarım Kredi Kooperatifi" veya "Su Ürünleri Kooperatifi" ortağıdır (Çizelge 5.28).

Çizelge 5.28. Çiftçilere göre ortağı oldukları kooperatifin başarı durumu.

	Sayı	Yüzde (%)
Başarılı buluyorum	12	37.50
Başarısız buluyorum	20	62.50
Toplam	32	100.00

Ankete katılan kooperatif ortağı olan çiftçilerin ortağı oldukları kooperatif tarafından beklentilerinin karşılanma durumuna bakıldığında, ortalama 2.63 ile orta düzeyde beklentilerin karşılandığı sonucuna ulaşılmıştır (Çizelge 5.29).

Çizelge 5.29. Ortak olunan kooperatifin çiftçilerin beklentilerini karşılama durumu.

	Sayı	Yüzde (%)	Ortalama
Hiç	4	12.50	2.63
Çok az	16	50.00	
Orta	1	3.13	
İyi	10	31.25	
Çok iyi	1	3.13	
Toplam	32	100.00	

Kooperatif ortağı olan çiftçilerin %65.63'üne göre ortak olduğu kooperatifin ana sorunu yönetim sorunudur. Çiftçilere sunulan kriterler arasında “Denetim” seçeneği hiçbir çiftçi tarafından ana sorun olarak belirtilmemiştir (Çizelge 5.30).

Çizelge 5.30. Çiftçilere göre ortak olduğu kooperatifin ana sorunları.

Sorunlar	Sayı	Yüzde (%)
Yönetim	21	65.63
Sorun Yok	6	18.75
Eğitim	3	9.38
Finansman	2	6.25
Toplam	32	100.00

Kooperatif ortağı olmayan çiftçilerin %87.04'ü “Bölgede ihtiyacımı karşılayacak kooperatif yok” gerekçesiyle herhangi bir kooperatife ortak değildir (Çizelge 5.31).

Çizelge 5.31. Kooperatif ortağı olmayan çiftçilerin ortak olmama nedenleri.

Nedenler	Sayı	Yüzde (%)
Bölgede ihtiyacımı karşılayacak kooperatif yok	47	87.04
Ortaklık sermayesi yüksek	3	5.56
Kooperatifçilik zor iş	2	3.70
Kooperatifin gerekli olduğunu düşünmüyorum	2	3.70
Toplam	54	100.00

Ankete katılan çiftçilerin kooperatif içerisinde yer alma istekliliğine bakıldığında çiftçilerin %59.30'u herhangi bir kooperatif içerisinde aktif olarak yer almak istemektedir. Kooperatif içerisinde yer almak isteyenlerin %52.94'ü kooperatifin kurulumunda aktif olarak rol almak istemektedir. Kooperatif içerisinde yer almak istemeyen çiftçilerin %42.86'sının gerekçesi ise güvensizliktir (Çizelge 5.32). Ayrıca kooperatif içerisinde yer almak istemeyen çiftçiler olumsuz tecrübelerine dayanarak güven ortamının sağlanamayacağını da belirtmişlerdir.

Çizelge 5.32. Ankete katılan çiftçilerin kooperatif içerisinde yer alma istekliliği ve gerekçeleri.

		Sayı	Yüzde (%)
Herhangi bir kooperatif içerisinde yer almak ister misiniz?	Evet	51	59.30
	Hayır	35	40.70
	Toplam	86	100.00
Cevabı evet ise; Kooperatifte hangi alanlarda aktif çalışmak istersiniz?	Kurulmasında	27	52.94
	Yönetiminde	20	39.22
	Pazarlama ve Hizmet Faaliyetlerinde	2	3.92
	Sosyal Faaliyetlerinde	2	3.92
	Toplam	51	100.00
Cevabınız hayır ise; Nedeni	Güvensizlik	15	42.86
	Yeterli eğitim ve bilgim yok	11	31.43
	Yaşlıyım	6	17.14
	İhtiyaç duymuyorum	3	8.57
	Toplam	35	100.00

Ankete katılan çiftçilere göre kurulacak bir kooperatifin etkili olması beklenen hizmetlerin başında 2.91 önem derecesi ortalaması ile “Ürünlerin daha iyi fiyata değerlendirilmesi” gelmektedir. Onu 2.90 önem derecesi ortalaması ile “Ürünlerin etkili pazarlanması” takip etmektedir. Sıralamanın en sonunda 2.60 önem derecesi ortalaması ile “Doğanın korunması ve geleneksel gıdaların sürdürülebilirliği” ve “Devlet destek ve yardımlarından yararlanma” hizmetleri yer almaktadır (Çizelge 5.33). Çiftçiler, mevcut üretim maliyetleri karşısında üretmiş oldukları ürünün iyi fiyata değerlendirilmesi ve ürünlerin etkin pazarlanması hizmetlerinin kooperatifin başarısında belirleyici olabileceğini söylemişlerdir.

Çizelge 5.33. Kooperatifin etkili olması beklenen hizmetlerin önem derecesi.

Konular	Ortalama
Daha iyi fiyata değerlendirilmesine	2.91
Ürünlerin etkili pazarlanmasında	2.90
Üretim işleme, pazarlama ve ihracat konusunda teknik destek	2.81
Diğer kişi ve firmalarla etkili işbirliğine	2.70
Doğanın korunması ve geleneksel gıdaların sürdürülebilirliği	2.60
Devlet destek ve yardımlarından yararlanma	2.60

1:Az Önemli 2:Orta Önemli 3:Çok Önemli

Ankete katılan çiftçilerin %75.58'ine göre genel olarak kooperatifçiliğin ana sorununun kooperatif yönetimindeki hatalardan ve aksaklıklardan kaynaklandığını belirtmişlerdir (Çizelge 5.34).

Çizelge 5.34. Ankete katılan çiftçilere göre kooperatifçiliğin ana sorunları.

Sorunlar	Sayı	Yüzde (%)
Yönetim	65	75.58
Denetim	8	9.30
Eğitim	7	8.14
Finansman	6	6.98
Toplam	86	100.00

Ankete katılan çiftçilere kooperatiflerin en önemli ve en önemsiz faaliyetleri sorularak bu bilgiler ışığında Best-Worst analiziyle sonuçlar incelenmiştir. Çiftçilere göre kooperatiflerin en önemli faaliyeti “ürün toplama ve satış”, en önemsiz faaliyeti ise “sosyal ve kültürel etkinlikler” olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çizelge 5.35).

Ağrı ve Eskişehir illerinde yapılmış bir başka araştırmada da kooperatiflerin en önemli ve en önemsiz faaliyetleri Best-Worst analiziyle değerlendirilmiştir. Ağrı ilindeki çiftçilere göre en önemli faaliyet “kaliteli ve uygun fiyatlı yem temini”, en

önemsiz faaliyet “tarımsal gazete, dergi, kitap temini” dir. Eskişehir ilindeki çiftçilere göre de en önemli faaliyet “ürün toplama ve satış” iken en önemsiz faaliyetin de “kırsal turizm faaliyetlerinde bulunmak” olduğu tespit edilmiştir (Kaya vd., 2019).

Çizelge 5.35. Ankete katılan çiftçilere göre en önemli ve en önemsiz kooperatif faaliyetleri.

Faaliyetler	En önemli	En önemsiz	Fark	Ortalama
Kredi temini	1	4	-3	-0.03
Girdi temini	7	0	7	0.08
Kaliteli ve uygun fiyatlı ilaç temini	0	0	0	0.00
Ürün toplama ve satış	59	0	59	0.69
Ürün işleme	5	0	5	0.06
Tekniker hizmeti sağlanması	0	0	0	0.00
Ortakların teknik eğitimi ve danışmanlık	8	0	8	0.09
Ürün hasat kayıtlarını tutma	0	0	0	0.00
Desteklemelerden yararlanmayı sağlama	1	0	1	0.01
Tüketim maddeleri temini	0	21	-21	-0.24
Kamuoyu/baskı grubu oluşturma	2	0	2	0.02
Sosyal ve kültürel etkinlikler	0	35	-35	-0.41
Kırsal turizm faaliyetinde bulunma	0	1	-1	-0.01
Tarımsal gazete, dergi, kitap temini	0	4	-4	-0.05
Sulama kaynaklarının geliştirilmesi	3	0	3	0.03
Sulama hizmetlerinin düzenlenmesi	0	21	-21	-0.24

Lojistik regresyon model sonuçları incelendiğinde, modelin istatistiki olarak geçerli olduğu görülmektedir (Likelihood ratio test: Chi-square(5) = 37.6544 [0.0000]). Kukla bağımlı modellerde, modelin başarısının ölçülmesinde “doğru tahmin edilmiş gözlem sayısı” kullanılmaktadır (Miran, 2014). Buna göre modelin doğru tahmin edilme başarısı %96.5’tir.

Modele göre çiftçilerin yaşı kooperatife ortak olma olasılığını etkilemektedir. Çiftçilerin yaşı ile kooperatife ortak olma kararları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yani yaş arttıkça kooperatife ortak olma istekliliği

artmaktadır. Eğitim durumu ile kooperatife ortak olma kararı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Eğitim durumu kooperatife ortak olma istekliliği üzerinde etkili değildir. Kooperatif yönetiminde yer alma istekliliği ile kooperatife ortak olma istekliliği arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur. Yönetimde yer alma istekliliği, kooperatife ortak olma istekliliğini etkilememektedir. Çiftçilerin daha önce imece, dayanışma amaçlı bir çalışmaya katılma durumu ile kooperatife ortak olma istekliliği arasında istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamaktadır. Bu sonuç çiftçilerin dayanışma amaçlı faaliyete katılma durumunun kooperatife ortak olma istekliliğine etki etmediğini göstermektedir. Bağımsız değişkenlerden herhangi bir kooperatife üyelik durumu ile de kooperatife ortak olma istekliliği istatistiksel anlamlılık ifade etmemektedir. Başka bir kooperatife ortak olma durumu yeni bir kooperatife ortak olma istekliliğini etkileyen bir faktör değildir (Çizelge 5.36).

Çizelge 5.36. Kooperatife ortak olma kararlarını etkileyen faktörler.

Bağımlı Değişken: Yörede kurulacak bir tarım kooperatifine ortak olma istekliliği					
0:Hayır 1:Evet					
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	Z istatistiği	P değeri	Eğim
Sabit	37.3772	26807.9	0.0014	0.9989	
Yaş	0.220596	0.102549	2.151	0.0315*	1.31185e-08
Eğitim	-0.245727	0.240046	-1.0237	0.3060	-1.46131e-08
Yer alma	-23.084	13403.9	-0.0017	0.9986	-1.37277e-06
Dayanışma	-0.313416	1.36126	-0.2302	0.8179	-1.86384e-08
Üyelik	1.18909	1.67813	0.7086	0.4786	7.07134e-08
Doğru tahmin edilmiş gözlem sayısı=83 (96.5%)				Schwarz criterion	42.30183
f(beta'x) Ortalama bağımsız varyansı = 0.292				S.D. dependent var	0.29217
Mean dependent var	0.906977			Adjusted R-squared	0.48195
McFadden R-squared	0.707388			Akaike criterion	27.57574
Log-likelihood	-7.787871			Hannan-Quinn	33.50231
Likelihood ratio test: Chi-square(5) = 37.6544 [0.0000]					

* p<0.05 için anlamlıdır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Manisa ili Köprübaşı ilçesinde bitkisel üretim yapan çiftçilerin tarımsal örgütlenme eğilimleri araştırılmıştır. Çiftçilerin, pazarlamada kullandıkları ve tercih edebilecekleri pazarlama kanalları, üretimde tercih ettikleri kriterler, kooperatif hizmet tercihleri, kooperatifçilik bilgi düzeyleri ve kooperatifleşme istekliliklerini tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmanın ana materyalini çiftçi sayısının fazla olduğu Merkez mahalleler, Borlu Mahallesi ve Alanyolu Mahallesiindeki toplam 86 çiftçi ile yüz yüze yapılan anketlerin verileri oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlar aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Ankete katılan çiftçilerin yaş ortalaması 52.76'dır. Çiftçilerin %65.12'sinin eğitim durumunun ilkökul düzeyinde olduğu görülmektedir. Çiftçilerin hanehalkı ortalama 3 kişiden oluşmakta ve işletmede aile bireylerinden daimi olarak 2 kişi çalışmaktadır. Çiftçiler ortalama 27.62 yıl kendi adına tarımla uğraşmaktadır. Ayrıca ürünlerin toplam geliri içerisindeki tarımsal gelirin payı ortalama %86.40'tır.

Ankete katılan çiftçiler mahallelere göre gruplandırılarak demografik bilgileri normallik testi yapılarak değerlendirilmiştir. Demografik bilgiler içerisinde sadece yaş parametresinin normal dağılış gösterdiği diğer değişkenlerin normal dağılış göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Normal dağılış gösteren yaş parametresi için uygulanan varyans analizi $p < 0.01$ için istatistiki olarak anlamlıdır. Normal dağılış göstermeyen parametreler için Kruskal Wallis testi yapılmış olup "Çiftçinin kendi adına tarımla uğraşma süresi" ve "Tarımsal gelirin toplam gelir içindeki payı (%)" kriterlerinde gruplar arasındaki fark $p < 0.05$ için anlamlı bulunmuştur.

Ankete katılan tarımsal işletmelerin ortalama arazi büyüklüğü 58.73 daa, mülk arazi 39.63 daa, kira ile işlenen arazi 18.63 daa, ortakçılıkla işlenen arazi 0.47 daa, kiraya verilen arazi 2.44 daa, sulanan arazi 30.93 daa, sulanmayan arazi 27.80 daa'dır. Ayrıca araziler ortalama 4 parçadan oluşmaktadır.

Ankete katılan çiftçilerin araştırmaya konu olan ürünlere göre üretim alanı ortalama büyüklükleri; çilek 11.41 daa, hıyar 6.75 daa, susam 20.27 daa ve diğer ürünlerin 43.57 daa'dır.

Çiftçilerin %76.04'ü ürünlerini tüccara pazarlamaktadırlar. Tüccara ürün pazarlayan çiftçilerin tamamı çilek veya susam üreticisidir. Hıyar üreten çiftçiler firma adına sözleşmeli üretim yaptıkları için ürünlerini pazarlamakta sorun yaşamamakta ve ürünlerinin tamamını firmaya satmaktadırlar. Ayrıca ankete katılan çiftçilerin tümü araştırmaya konu olan ürünleri (çilek, hıyar, susam) işlenmemiş olarak satmaktadır. Çiftçilerin %41.86'sı için satış kanalını belirlerken alıcının "Peşin ödeme yapması" satış kanalı belirlemede etkili olmuştur.

Çiftçilerin Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yönteminin sonuçlarına göre yüksek kâr elde etmek için öncelikli olarak tercih edecekleri girişim "Kooperatif" tir. Friedman testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, çiftçilerin yüksek kar elde etmek için bazı girişimlerin diğerlerine göre daha öncelikli olduğu söylenebilir. Kendall's W değeri 0.80 olarak bulunmuştur. Kendall's W değerine göre girişimlerin sıralamasında çiftçiler arasındaki uyum "Kesinlikle Güçlü" dür.

Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yöntemiyle çiftçilerin girişimleri alım satımda düşük riskli bulma durumu tespit edilmeye çalışılmıştır ve düşük riskli buldukları girişimin "Kooperatif" olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Friedman testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, çiftçilerin girişimleri alım satımda düşük riskli bulma durumu için bazı girişimlerin diğerlerine göre daha öncelikli olduğu söylenebilir. Kendall's W değeri 0.76 olarak bulunmuştur. Buna göre girişimlerin sıralamasında çiftçiler arasındaki uyumun "Güçlü" olduğu görülmektedir.

Çiftçilerin ürün satışında avantajlı olarak gördüğü girişimler, Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Çiftçilerin öncelikli olarak tercih edecekleri girişim "Kooperatif" tir. Friedman testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, çiftçilerin girişimleri ürün satışında avantajlı görme durumu için bazı girişimlerin diğerlerine göre daha

öncelikli olduğu söylenebilir. Kendall's W değeri 0.74 olarak bulunmuştur. Buna göre girişimlerin sıralamasında çiftçiler arasındaki uyum “Güçlü” dür.

Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yönteminin sonuçlarına göre çiftçilerin daha iyi çiftçilik yapmak için öncelikli olarak tercih edeceği kriter “Pazarlama Avantajı”dır. Friedman testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Kendall's W değeri 0.30 olarak bulunmuştur. Buna göre kriterlerin sıralamasında çiftçiler arasındaki uyumun “Zayıf” olduğu söylenebilir.

Çiftçilerin Bulanık Eşli Karşılaştırma (BEK) yönteminin sonuçlarına göre öncelikli olarak tercih ettikleri kooperatif hizmeti 0.60 ortalama ile “Pazarlama”dır. En az tercih edilen kooperatif hizmeti 0.16 ortalama ile “Kredi” olmuştur. Friedman testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, “Çiftçilerin bazı kooperatif hizmetlerinin tercih edilme durumu” bazı hizmetlerin diğerlerine göre daha öncelikli olduğu söylenebilir. Kendall's W değeri 0.37 olarak bulunmuştur. Buna göre kooperatif hizmetlerinin sıralamasında çiftçiler arasındaki uyum “Zayıf”tır.

Ankete katılan çiftçilerin %90.70'i yörede kurulacak bir tarım kooperatifine ortak olmaya istekli olduklarını ifade etmişlerdir. Çiftçiler, kurulacak kooperatifin yapmasını istediği faaliyetleri önem derecesine göre sıraladığında “Ürün alımı” seçeneğinin en önemli olarak yapılması istenen faaliyet olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çiftçilerin %76.26'sı daha önce işbirliği-dayanışma amaçlı çalışmalara katılmışlardır. Çiftçilerin %62.80'i kooperatifçilik kavramı hakkında bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir. Kooperatifçilik kavramı hakkında bilgi sahibi olan çiftçilerin %81.48'i sunulan seçeneklerden kooperatifin tanımının “Ortakların ekonomik, sosyal, kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hizmet gösteren gönüllü kuruluş” seçeneği olduğunu belirtmişlerdir.

Ankete katılan çiftçilerin %95.35'i “Ortakların aynı ve nakdi ihtiyaçlarını uygun koşullarda sağlaması, pazarlama konusunda yardımcı olması” seçeneğini kooperatiflerin avantajlarından bir tanesi olduğunu belirtmişlerdir. Çiftçilerin

%91.86'sı "Teknik bilgi ve eğitim", "Üyelerin gelirini arttırmak", "Üyelerin ürünlerini pazarlamak", "Düşük fiyattan girdi temini sağlamak" ve "Güvenilir olmalı" kriterlerinin hepsinin bir arada olması iyi bir kooperatiften beklentilerini karşılayacağını belirtmişlerdir.

Ankete katılan çiftçilerin %37.21'inin kooperatif ortağı olduğu belirlenmiştir. Çiftçilerin ortağı oldukları kooperatlara göre dağılımına bakıldığında, %68.75'i ilçede faal olmayan ancak resmi olarak varlığını sürdüren Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ne, %34.38'inin ilçede faal olan kooperatlardan Tarım Kredi Kooperatifi'ne ve %3.13'ünün Su Ürünleri Kooperatifi'ne ortaktır. Çiftçilerin kooperatife üyelik süreleri 3 ile 44 yıl arasında değişmekte olup üyelik süresi ortalaması 16.81 yıldır. Çiftçilerin %65.63'ü kooperatife ortak olma gerekçesini "Ürünü satın alacak ve değerlendirecek bir kuruluş olması" şeklinde ifade etmişlerdir.

Kooperatif ortağı olan çiftçilerin %87.50'sinin kooperatifte yönetim kurulu üyesi, denetçi ya da temsilci görevinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu kadrolarda yer almayan çiftçilerin %82.14'ü gelecekte de yer almak istememektedir. Gerekçe olarak %39.13'ü yöneticiliğin zor olduğunu belirtmişlerdir.

Kooperatif ortağı olan çiftçilerin %78.13'ü kooperatif ana sözleşmesini okumadıklarını belirtmişlerdir. %76.00'si okumama gerekçesi olarak "Çok uzundu ve yazılar küçüktü" cevabını vermişlerdir.

Kooperatif ortağı olan çiftçilerin % 62.50'si ortağı olduğu kooperatifin yönetim kurulu-ortak ilişkilerinin zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Kooperatif ortağı olan çiftçilerin yönetim kurulu çalışmalarından 2.47 ortalama ile memnun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. "Memnun değil" sonucunun çıkmasının sebebi kooperatif ortağı olan çiftçilerin %68.75'inin faal olmayan Tarımsal Kalkınma Kooperatif ortağı olmasından kaynaklanmaktadır.

Ankete katılan çiftçilerin %62.50'si ortağı oldukları kooperatifi başarısız bulduklarını belirtmişlerdir. Ortağı oldukları kooperatifi başarılı bulan çiftçilerin tamamı "Tarım Kredi Kooperatifi" veya "Su Ürünleri Kooperatifi" ortağıdır.

Kooperatif ortağı olan çiftçilerin ortağı oldukları kooperatif tarafından beklentilerinin karşılanma durumu 2.63 ortalama ile orta düzeydedir.

Kooperatif ortağı olan çiftçilerin %65.63'üne göre ortak olduğu kooperatifin ana sorunu yönetim sorunudur. Çiftçilere sunulan kriterler arasında "Denetim" seçeneği hiçbir çiftçi tarafından ana sorun olarak belirtilmemiştir.

Kooperatif ortağı olmayan çiftçilerin %87.04'ü "Bölgede ihtiyacımı karşılayacak kooperatif yok" gerekçesiyle herhangi bir kooperatife ortak değildir.

Ankete katılan çiftçilerin kooperatif içerisinde yer alma istekliliğine bakıldığında çiftçilerin %59.30'u bir kooperatif içerisinde aktif olarak yer almak istemektedir. Kooperatif içerisinde yer almak isteyenlerin %52.94'ü kooperatifin kurulumunda aktif olarak rol almak istemektedir. Kooperatif içerisinde yer almak istemeyen çiftçilerin %42.86'sının gerekçesi ise güvensizliktir.

Çiftçilere göre kurulacak bir kooperatifin etkili olması beklenen hizmetlerin başında 2.91 önem derecesi ortalaması ile "Ürünlerin daha iyi fiyata değerlendirilmesi" gelmektedir. "Ürünlerin etkili pazarlanması" 2.90 önem derecesi ortalaması ile ikinci sırada yer almaktadır. Çiftçiler, mevcut üretim maliyetleri karşısında üretmiş oldukları ürünün iyi fiyata değerlendirilmesi ve ürünlerin etkin pazarlanması hizmetlerinin kooperatifin başarısında belirleyici olabileceğini söylemişlerdir.

Ankete katılan çiftçilerin %75.58'i genel olarak kooperatifçiliğin ana sorununun kooperatif yönetimindeki hatalar ve aksaklıklardan kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Çiftçilere göre kooperatiflerin en önemli faaliyeti "ürün toplama ve satış", en önemsiz faaliyeti ise "sosyal ve kültürel etkinlikler" olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lojistik regresyon model sonuçlarına göre modelin istatistiki olarak geçerli olduğu görülmektedir (Likelihood ratio test: Chi-square(5) = 37.6544 [0.0000]). Modelin doğru tahmin edilme başarısı %96.5'tir. Modele göre sadece çiftçilerin yaşı, kooperatife ortak olma olasılığını etkilemektedir. Çiftçilerin yaşı ile

kooperatife ortak olma kararları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Çiftçilerin yaşı arttıkça kooperatife ortak olma istekliliği artmaktadır.

İlçede önceki yıllarda kooperatifleşmede yaşanan olumsuz tecrübelerin tekrar yaşanmaması ve kooperatifleşmeye karşı oluşan olumsuz önyargıların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Yaşanan olumsuz kooperatifçilik tecrübelerinden kaynaklanan güvensizlik sorununun ortadan kalkmasını sağlamak amacıyla kurulacak kooperatifin kaymakamlık ve yerel yönetim öncülüğünde kurulması çiftçilerin bakış açılarını pozitif yönde etkileyecektir. Ayrıca komşu il ve ilçelerde bulunan başarılı kooperatif örneklerinin temsilcilerinin de katıldığı konferans, çalıştay gibi organizasyonların düzenlenmesi stratejik adımların atılmasına katkı sağlayacaktır.

Genç çiftçilerin de kooperatifleşmeye özendirilmesi ve teşvik edici çalışmaların yapılması gerekmektedir. Çünkü bulgulara yaş arttıkça kooperatife ortak olma istekliliğinin arttığı görülmüştür. Genç çiftçilerin de kooperatifleşmeye özendirilmesi örgütlenmenin dinamik gücünü artırarak, tarıma genç bakış açıları kazandırılmış olacaktır.

Manisa'da Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun (TKDK) bulunması avantaj olarak değerlendirilmelidir. Yörede kurulacak kooperatif kendi bünyesinde ürünleri işleyecek bir tesis inşa etmek istediğinde TKDK hibe desteklerinden yararlanılabilir. Böylelikle kooperatif hem tesis kurulum maliyeti hibe desteğiyle finanse edilerek tesise kavuşmuş olacaktır hem de istihdam alanı oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

“Katma değer prim sistemi” kooperatif ortakları ürettikleri ürünleri istedikleri miktar üzerinden katma değerli ürünlere dönüştürülmesi için iştirak oranı belirlemesini içerir. Örneğin bir çiftçi, ortağı olduğu kooperatife ürünün %20'sini katma değerli ürüne dönüştürülmesi için başlangıçta kabul etmiş olmasını temsil eder. Özellikle katma değer katılmasında kadın kooperatifleri ile işbirliği yapılması kooperatifler arasında ortaklık pekiştirilmesi iki dayanışmanın bir arada olması yerel ve ulusal işbirliğinin örneği olması içinde istenen durumdur. İşlenecek ürünlerin kadın kooperatiflerine sermaye olması amacıyla bedelsiz verilmesi ancak

işlenmiş ürün üzerinden de katma değer prim ödenmesi, taze ürün sağlayıcısı ortaklar için önemli görülmektedir. Kadın kooperatifleri işledikleri ürünleri örneğin meyve kurusu, reçel, marmelat, meşrubat, şekerleme, soğuk zincir ürünleri vb. gibi raf ömrünü uzatarak satışları yıl içerisinde yayılması sürdürülebilir tarım ve kooperatifçilik için dinamik bir yapı kazandırmaktadır. Bu şekilde ortaklara ve işleyicilere sezonluk gelirin yıl içerisinde yayılması, coğrafi işaretli ürünlere katma değer katılması, yeni istihdam alanları, kadın emeğinin ve kooperatifleşmenin rolünün etkisini de artırması amaçlanır.

Köprübaşı'nda üretilen çileğin büyük bir kısmı komisyoncu veya tüccarlar aracılığıyla yaş meyve olarak İstanbul Hali'ne ulaştırılmaktadır. Yörede kurulabilecek bir kooperatif pazarlama faaliyetlerinde etkin rekabet gücü sağlayarak çileğin daha iyi fiyata satılabilmesine olanak verecek ve coğrafi işaretli çileğin marka değerini arttıracaktır.

İlçenin büyük bir kısmı baraj arazisinde yer almaktadır. Baraj suyu komşu il ve ilçelerde tarımsal sulamada kullanılması dolayısıyla barajdaki su seviyesi düşmektedir. Suyun çekilmesinden kaynaklı ilçe sınırları içerisinde yer alan baraj arazinde tarıma uygun alanlar oluşmaktadır. Baraj suyunun çekildiği dönem, susamın üretim döneminde içerisinde bulunduğu tarihleri kapsamaktadır. Yörede kurulacak kooperatif aracılığı ile baraj arazi içerisindeki tarıma elverişli alanlar, kontrollü bir şekilde susam üretimi için tahsis edilebilir. Bu durumun son yıllarda artan susam ithalatının azalmasına ve ilçe ekonomisine olumlu etki yapabileceği düşünülmektedir. Ayrıca üretilen susam için coğrafi işaret alınması hem ham susamın hem de susamdan elde edilebilecek katma değerli ürünlerin(susam ezmesi, susam yağı, tahin) pazarlamada rekabet gücünü arttıracaktır.

Günümüz pazarlamasında tüketim, teşvikler ile beslenmektedir. Örneğin; kampanyalar, harcama limiti indirimi, geri iade vb. gibi mevcut desteklemeler ile gerçekleştirilmektedir. "Köp-Koop Kart Uygulaması", kurulacak kooperatif bünyesinde ortakların üretimde desteklenmesini, tüketicinin de kooperatiftan alışveriş yaparken avantaj sağlamasını içermektedir. Örneğin kooperatif ortakları üretimde ihtiyaç duydukları ilaç, gübre, yakıt, sigorta vb. girdilerini kooperatifin

anlaşma yaptığı firmalardan avantajlı şekilde temin edebilecektir. Böylece kooperatif ortaklarının üretim maliyetleri kooperatif aracılığıyla düşürülmüş olacaktır. Aynı zamanda Köp-Koop Kart ayrıcalığı, satış ofisi ve dijital ortamda kooperatif ürünün pazarlanmasına katkı sağlarken, tüketiciler içinde ürünlere erişimi ve tüketimi olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Yörede kurulabilecek kooperatifin gerçekleştirebileceği faaliyet ve girişimler neticesinde ilçenin kalkınması sağlanırken ilçeden göçün önüne geçilebileceği düşünülmektedir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda daha geniş kapsamda kırsal göçünde işlendiği çalışmalar yapılması beklenmektedir.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Anonim**, 2020, Köprübaşı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Verileri, Manisa
- Anonim**, 2022, Köprübaşı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Verileri, Manisa
- Acıköse, S.**, 2019, Kırsal Kalkınma İçin Bursa İlinde Tarımsal Örgütlenme Modeli, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Akın, S.**, 2021, Almond Producers' Perspectives Towards Agricultural Organizations: In Case of Dicle and Eğil, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 38 (3), 157-165p . DOI: 10.13002/jafag4748
- Balgah, R.A.**, 2019, Factors Influencing Coffee Farmers' Decisions to Join Cooperatives, Canadian Center of Science and Education Sustainable Agriculture Research, 8 (1), 42 – 58p . DOI: 10.22004/ag.econ.301852
- Birinci, A. ve Akın, O.**, 2008, Erzurum İli Tarım İşletmelerinde Kooperatifleşme ve Sosyal Güvenlik Durumunun Tespiti Üzerine Bir Çalışma, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14 (1 ve 2), 31-36s. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarekoder/issue/25833/272376>
- Can, M.**, 2015, Üreticilerin Pazarlama Stratejisi Olarak Kooperatifleşme: Alanya Örneği, Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Çıkm, A. ve Yercan, M.**, 1995, Tarımda Üretici Örgütlenmesi. Türkiye Ziraat Müh. IV. Teknik Kongresi Bildirileri, Ankara, 47s.
- Dağdemir, V.**, 2004, Bayburt İli Kop ve Burnaz Dere Havzalarında Arıcılık Yapan İşletmelerin Genel Durumu ve Kooperatifleşmeye Bakış Açısı, Türk Kooperatifçilik Kurumu, *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi*, 147, 48-57s. Retrieved from <https://avesis.atauni.edu.tr/publication/details/cd9ba947-607a-4a1f-ba20-e11dd091d465/oai>.
- Dendup, T. and Adito, S.**, 2021, Determinants of Households' Membership in Agricultural Cooperatives in Bhutan, *Journal of Agriculture and Rural Development in the Tropics and Subtropics*, Vol. 122 No. 2, 173–181p. DOI: 10.17170/kobra-202107134321

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Freese, J. and Long, J.S.**, 2006, Regression Models for Categorical Dependent Variables Using Stata, College Station: Stata Pres.
- Günden, C. ve Miran, B.**, 2007, Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemiyle Çiftçilerin Amaç Hiyerarşisinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* , 20 (2) , 183-191s. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akdenizfderg/issue/1575/19520>
- Hasdemir, M., Miran, B., Hasdemir, M. ve Özudoğru, T.**, 2015, Türkiye’de Baklagil Üretiminde Sürdürülebilirlik Açısından Etkili Faktörlerin Analizi, International Conference on Eurasian Economies Sunulu bildiri.
- Haseki, M.İ., Gündüz, S. ve Özçiçek Dölekoğlu, C.**, 2021, Satisfaction Levels of Cooperative Partners in The New World Order: Case of Çukobirlik, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 24 (2) , 388-400p. DOI: 10.18016/ksutarimdoge.vi.774043
- İnan, İ.H., Gülçubuk, B., Ertuğrul, C., Kantürer, E., Baran, E.A. ve Dilmen, Ö.**, 2000, Türkiye’de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi, Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, (I): 145-176s. 17-21 Ocak, Ankara.
- İnan, İ.H., Direk, M., Başaran, B., Birinci, S. ve Erkmen, E.**, 2005, Tarımda Örgütlenme, Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi 1133-1154s. 3-7 Ocak, Ankara.
- Kadıoğlu, Y.**, 2017, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Açısından Köprübaşı (Manisa), Nobel Bilim Eserler, 2. Basım, İstanbul, 1-187s.
- Kaya, N., Çoker, S., Kınıklı, F. ve Yercan, M.**, 2019, Çiftçilerin Kooperatifçiliğe Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma: Ağrı ve Eskişehir İlleri Örneği, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 25 (2) , 219-230s. DOI: 10.24181/tarekoder.640167
- Kınıklı, F., Uzman, A., Yercan, M., Zeytin, M. ve Demirkaya, H.C.**, 2017, Pamuk Üreticilerinin Mevcut Örgütlenme Durumları ve Örgütlenmeye Bakış Açılarının Belirlenmesi: Aydın İli Örneği, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 52(4), 922 – 951s.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Koç, G. ve Uzman, A.**, 2018, Süt Sığırcılığı İşletmelerinde Üreticilerin Kooperatif Kanalıyla Süt Pazarlama Olasılığını Etkileyen Faktörler: Trakya Bölgesi Örneği, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, cilt:24 sayı:2, sf. 203-214.
- Koçtürk, M., Artukoğlu, M.M. ve Yercan, M.**, 2015, Evaluation of Cooperative Policies Applied in Turkey in the Globalization Process, 21 International Turkish Cooperative Congress, Safranbolu/Karabük, 14 - 15 Mayıs, 397-422s.
- Köroğlu, S.**, 2003, AB ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış ilişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Malhotra, N.K.**, 2010, Marketing Research: An Applied Orientation Global Edition, Prentice-Hall International, New Jersey.
- Manisa Belediyesi**, 2021, Manisa Coğrafyası, https://www.manisa.bel.tr/s23_manisa-cografyasi.aspx (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022).
- Manisa Valiliği**, 2022, Manisa İli Haritası, <http://manisa.gov.tr/haritalar#> (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2022).
- Miran, B.**, 2014, Temel İstatistik, İzmir.
- Newbold, P.**, 1995, Statistics for Business and Economics, Prentice Hall Inc., USA. Pages 10-16
- Önder, H. ve Cebeci, Z.**, 2002, Lojistik Regresyonlarda Değişken Seçimi, *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 105–114s.
- Özkök, Y. ve Köse, Z.**, 2021, Kooperatifçilik ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(4), 2647-2664s.
- Özyücel, M.**, 2021, Kırsal Kalkınmada Yeni Çözüm Arayışlarında Kooperatifleşme: İnegöl İncelemesi, *European Journal of Managerial Research (EUJMR)*, Cilt: 5 Sayı: Özel Sayı 1 , 86-97s. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eujmr/issue/59611/858643>

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Rehber, E.**, 2006, Tarımda Örgütlenme ve Sorunları, Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü.
- Sadioğlu, U., Baykoç, A.F. ve Bingöl, M.**, 2019, Sürdürülebilir Yerel Kalkınmada Kooperatifçilik Sorunsalı: Aydın-Çine Örneği, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 621, Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik, 605-645s.
- Sarı, M.M. ve Külekçi, M.**, 2017, Tarım İşletmelerinde Örgütlenme Durumuna Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği, *Journal of the Institute of Science and Technology*, 7 (1) , 319-327s. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jist/issue/34624/389769>.
- Şafak, M.**, 2019, Türkiye'de Tarım Politikaları ve Bir Örgütlenme Modeli Olarak Kooperatifçilik, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, İstanbul, 1-3s.
- Tanaka, K.**, 1997, An Introduction to Fuzzy Logic for Practical Applications. Springer - Verlag, New York, 138p.
- Terin, M. ve Çelik Ateş, H.**, 2010, Çiftçilerin Örgütlenme Düzeyi ve Örgütlerden Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Van İli Örneği, *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 47 (3), 265-274s. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/zfdergi/issue/5098/69621>
- TÜİK**, 2020, Bitkisel Üretim İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2021).
- TÜİK**, 2021a, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> (Erişim Tarihi: 15 Mart 2022).
- TÜİK**, 2021b, Bitkisel Üretim İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2022).
- TÜİK**, 2021c, Hayvansal Üretim İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2022).

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

TÜRKPATENT, 2021, Türk Patent ve Marka Kurumu Marka Bilgileri,
[https://online.turkpatent.gov.tr/trademark-](https://online.turkpatent.gov.tr/trademark-search/pub/#trademark_result_detail)

[search/pub/#trademark_result_detail](https://online.turkpatent.gov.tr/trademark-search/pub/#trademark_result_detail) (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021).

Yıldırım, İ., Terin, M., Çiftçi, K., Ceylan, M. ve İlban, B., 2018, Determination of Factors Effective on the Organization of Dairy Cattle Farms: A case study of Van Province of Tuşba District, *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 6 (12), 1827-1832s. DOI: <https://doi.org/10.24925/turjaf.v6i12.1827-1832.2198> .

TEŞEKKÜR

Hayatım boyunca hiçbir desteğini esirgemedi yanımda olan annem ve babama; bu çalışmanın yürütülmesi sırasında fikirlerinden ve bilim insanı kişiliğinden çok şey öğrendiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Murat YERCAN ve Arş. Gör. Filiz KINIKLI'ya teşekkür ederim.

Araştırmanın anket çalışması sürecinde yardımlarını esirgemeyen değerli dostum Deniz UYAN'a, çiftçilere ulaşmam konusunda yardımcı olan ve anket çalışmasının hızlı bir şekilde ilerlemesine katkı sağlayan değerli dostum Meryem KOÇAK ve ailesine teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmada elde edilen verilerin analiz edilmesinde ve tezde dikkat etmem gereken noktalarla ilgili olarak bilgi ve tecrübelerini paylaşan değerli meslektaşlarım Ziraat Yüksek Mühendisi Ecem TUMAY BULUT'a, Ziraat Yüksek Mühendisi Şahin KARAPAÇA'ya, Ziraat Mühendisi Özlem ARSLAN'a, Ziraat Mühendisi Salman DORU'ya ve değerli dostum Haluk GÜMÜŞ'e teşekkür ederim.

Köprübaşı ilçesi ile ilgili bilgi, belge ve doküman konusunda desteğini esirgemeyen Köprübaşı İlçe Tarım ve Orman Müdürü sayın Alptekin SAĞIROĞLU ve personel Ziraat Mühendisi sayın Taner ERİK'e, Köprübaşı Ziraat Odası Başkanı sayın Ertuğrul DAL'a ve Köprübaşı Belediyesi personeli sayın İdris TÜRKYILMAZ'a teşekkür ederim.

Ayrıca ankete katılıp tecrübe ve görüşlerini paylaşan Köprübaşı'nın kıymetli çiftçilerine teşekkürü bir borç bilirim.

25 / 08 / 2022

Halil İbrahim ÖZCAN

ÖZGEÇMİŞ

Halil İbrahim ÖZCAN İlköğretimi Köprübaşı/Manisa'da, liseyi ise Akhisar Çağlak Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2014 yılında Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. 2018 yılında mezun olduktan sonra 2019 yılı Ocak ayında aynı bölümde Tarımsal İşletmecilik Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.

